

TAMPEREEN
AMMATTIKORKEAKOULU

TEHDÄÄN YHDESSÄ!

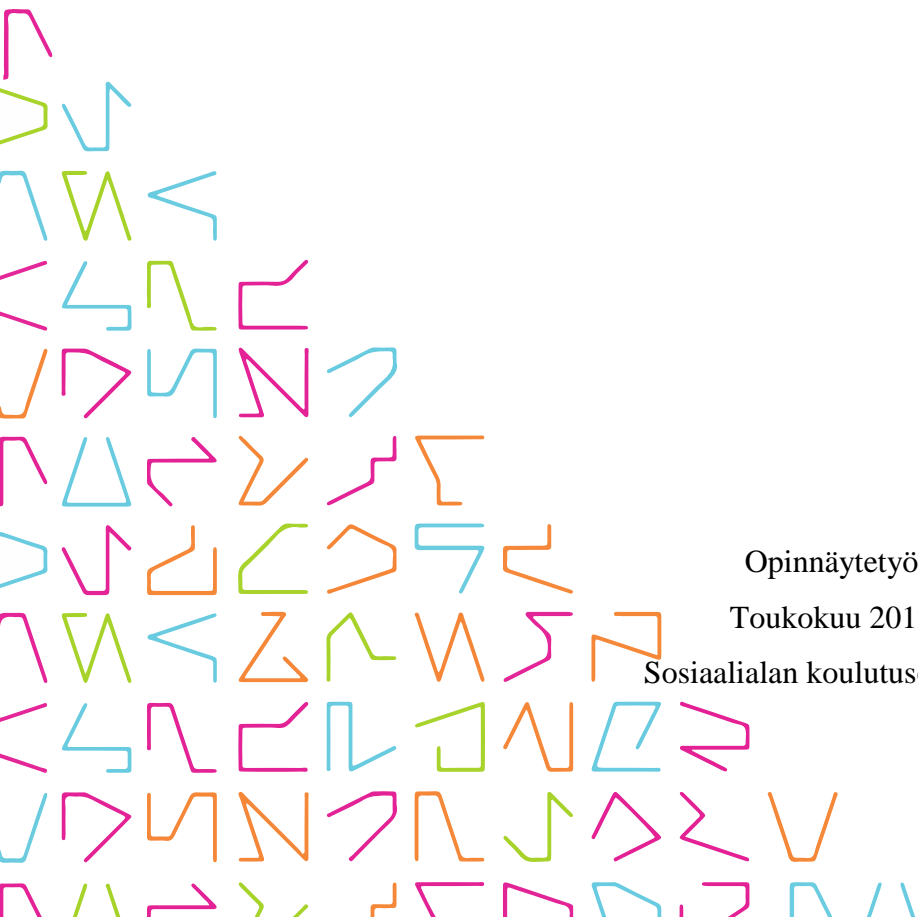
Tapiolan päiväkotimatkalla osallisuuteen

Katja Tiittanen

Opinnäytetyö

Toukokuu 2017

Sosiaalialan koulutusohjelma

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma

TIITTANEN, KATJA:

Tehdään yhdessä! Tapiolan päiväkotimatkalla osallisuuteen

Opinnäytetyö 46 sivua, joista liitteitä 3 sivua
Huhtikuu 2017

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää Tapiolan päiväkodin työntekijöiden näkemyksiä lapsen osallisuuden toteutumisesta päiväkodin arjessa. Tarkoituksena on myös herättää keskustelua osallisuudesta sekä tuoda työntekijöille tietoa osallisuuden merkityksestä. Opinnäytetyön tavoitteena oli laajentaa kasvattajien käsitystä lasten osallisuudesta sekä tuoda esiin kehittämisen kohtia.

Opinnäytetyö on toteutettu kyselytutkimuksena. Tutkimuksen kohdejoukko koostui päiväkodin työntekijöistä. Opinnäytetyön tutkimusosio toteutettiin jakamalla kaikille Tapiolan päiväkodin ryhmissä toimiville varhaiskasvattajille kyselylomake. Kaikille tiimeille jaettiin myös oma kyselylomake. Helmikuussa 2017 kyselylomakkeita jaettiin yhteensä 22, ja kyselyyn vastasi 13 työntekijää. Kokonaisvastausprosentiksi muodostui 59%. Kyselytutkimus sisälsi asteikolla 1–5 arvioitavia väittämiä. Tiimeille suunnatussa lomakkeessa oli avoimia kysymyksiä.

Tutkimuksen vastauksista voidaan todeta, että lapsilla on ryhmissä vaikutusvaltaa omiin asioihinsa pienissä määrin. Paljon on silti parannettavaa ja kehitettävää. Tuloksista ei voida sanoa, miten missäkin ryhmässä toimitaan, sillä vastaukset ovat jokaisen henkilökohtaisia kokemuksia ja toimintatapoja. Joku toinen aikuinen samassa ryhmässä voi toimia aivan eri tavoin kuin joku toinen. Monissa vastauksissa oli hajontaa melko paljon. Tulevaisuudessa jokaisen tiimin pitäisi keskustella, miten lasten osallisuutta voitaisiin edistää. Keskustelua tulisi käydä myös koko päiväkodin henkilökunnan kesken, jotta kaikissa ryhmissä toimittaisiin edes joiltakin osin samalla tavalla.

ABSTRACT

Tampere University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

TIITTANEN, KATJA;

Let's do it together. Tapiola's Day Care Centre's journey to Children's Participation.

Bachelor's thesis 46 pages, appendices 3 pages

April 2017

The purpose of this thesis was to find out the opinions and the views of the Tapiola day care center employees on children participation in the everyday activities in the daycare center and how well the participation actualises currently. The thesis was also to raise discussion on children participating and also to build awareness among the employees about the importance of children participation. The aim of this thesis was to broaden the perception of the educators on the importance of children participation which eventually will lead to identifying improvement needs.

The thesis was conducted using a questionnaire, targeted at the employees of the daycare centre. The thesis consists of theory part and of the questionnaire and its conclusions. The questionnaire was handed out to all the educators in all the groups. All the teams got their own questionnaire also. On February 2017 I handed out a total of 22 questionnaires and got a total of 13 responses. The response rate of the questionnaire was 59 %. The questionnaire consisted of claims that were to be rated in the scale of 1 to 5 and additional open questions targeted at the teams.

In conclusion, it could be said that children have some influence on team activities. Still there is a lot to improve and to develop. The results do not reveal how each group functions, due to the fact that every response received is personal experience and way of working. Some other adult may have a totally different way of working than another from the same group. There was a quite a lot of dispersion in the responses received. In the future each team should discuss the subjects of how the participation of the children could be enhanced. The discussion should also be among the entire staff of the daycare center so that working process would be consistent through the groups.

Key words: children's participation, early childhood education

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	5
2	VARHAISKASVATUS	6
	2.1 Varhaiskasvatuksen määrittelyä.....	6
	2.2 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016	7
	2.3 Aikuinen lapsen kasvun tukijana	8
3	LAPSEN OSALLISUUS VARHAISKASVATUKSESSA.....	11
	3.1 Osallisuuden perusteet	11
	3.2 Osallisuuden toteuttaminen.....	12
	3.3 Osallisuuden malleja.....	14
	3.3.1 Turjan malli.....	14
	3.3.2 Hartin osallisuuden tikapuut	16
4	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	20
	4.1 Opinnäytetyön tavoite ja tutkimuskysymykset.....	20
	4.2 Opinnäytetyön yhteistyökumppani	21
	4.3 Opinnäytetyön suunnittelu ja tutkimusmenetelmät	21
	4.4 Aineiston kerääminen ja analyysi	22
	4.5 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	24
5	OSALLISUUS TAPIOLAN PÄIVÄKODISSA	26
	5.1 Osallisuus arjen tilanteissa.....	26
	5.2 Lapsen osallisuus toimintaan sekä aikuisen toiminta	30
	5.3 Tiimien pohdintaa osallisuudesta.....	31
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	35
7	POHDINTA.....	38
8	LÄHTEET	41
	LIITTEET	43
	Liite 1. Saatekirje	43
	Liite 2. Kyselylomake työntekijöille	44
	Liite 3. Kyselylomake tiimeille	45

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöhöni valitsin aiheeksi osallisuuden varhaiskasvatuksessa, sillä lapsen osallisuutta on ryhdytty tietoisesti korostamaan valtakunnallisesti. Aiheen valinta oli loppujen lopuksi helppo. Opintojen edetessä kiinnostukseni osallisuutta kohtaan vain vahvistui koko ajan ja halusin tietää siitä enemmän. Uusi varhaiskasvatustutkimuslaki on nostanut esille lasten osallisuuden itseä koskeviin asioihin, joten aihe on tämänkin vuoksi tärkeä. Osallisuuden toteutuminen on keskeinen tavoite laadukkaana varhaiskasvatustyön toteuttamisessa. Lapsen osallisuuden tulisi toteutua yhteiskunnan kaikilla tasoilla, eritoten lasten ensisijaisissa kasvuympäristöissä.

Lapsen osallisuudesta on viime vuosina tehty monia eri tutkimuksia ja opinnäytetöitä. Tämä opinnäytetyöni keskittyy oman työyhteisöni, Tapiolan päiväkodin, työntekijöiden näkemyksiin osallisuudesta. Tavoitteenani on tämän opinnäytetyön avulla herättää työyhteisössäni keskustelua lapsen osallisuuden merkityksestä päiväkodin arjessa. Toivon, että opinnäytetyöni avaisi työyhteisölleni konkreettisesti osallisuuden käsitettä ja antaisi ajatuksia aiheita, sekä innostaisi kehittämään oman työn arviointia ja kehittämistä.

Työn alussa kerron ensiksi varhaiskasvatuksesta ja uusista varhaiskasvatussuunnitelman perusteista. Haluan tuoda etenkin esiin aikuisen roolin varhaiskasvatuksessa ja sen, miten aikuinen pystyy mahdollistamaan lapsen osallisuuden. Lapsen osallisuus varhaiskasvatuksessa on tällä hetkellä todella ajankohtainen aihe, sillä uudet varhaiskasvatussuunnitelman perusteet tulevat voimaan syksyllä 2017 ja siinä keskeisessä osassa on lapsen osallisuus. Seuraavaksi kerron opinnäytetyön toteutuksesta, esittelen haastatteluiden tuloksia ja omia johtopäätöksiäni.

2 VARHAISKASVATUS

2.1 Varhaiskasvatuksen määrittelyä

Uusi varhaiskasvatustalaki tuli voimaan elokuussa 2015 ja uudet varhaiskasvatussuunnitelman perusteet tulevat voimaan syksyllä 2017. Varhaiskasvatus on kokonaisuus, joka koostuu lapsen suunnitelmallisesta ja tavoitteellisesta kasvatuksesta, opetuksesta ja hoidosta ja siinä painotetaan erityisesti pedagogiikkaa. Pedagogisen toiminnan perustaa on lapsuuden merkityksen ymmärtäminen sekä tietämys lasten kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta. Yhtä tärkeää on tuntea jokainen lapsi ja ottaa huomioon hänen yksilöllinen kehityksensä. Lapsen tunteminen edellyttää mahdollisimman pysyviä vuorovaikutussuhteita henkilöstön ja lasten välillä. (Varhaiskasvatustalaki 2015, Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 18.) Suomalaisen varhaiskasvatuksen tärkeimmistä laatuksista on lapsilähtöinen pedagogiikka. Silloin varhaiskasvatus on lasten näköistä ja se perustuu lasten kuulemiselle, sekä ideoiden ja tarpeiden huomioimiselle. (Roos, 2016, 52.)

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on varhaiskasvatustalain (2a§) mukaan edistää lasten kokonaisvaltaista kasvua, terveyttä ja hyvinvointia, tukea lapsen oppimisen edellytyksiä ja edistää elinikäistä oppimista ja koulutuksellisen tasa-arvon toteutumista. Se tavoitteena on toteuttaa lapsen leikkiin liikkumiseen, taiteisiin ja kulttuuriperintöön perustuvaa monipuolista pedagogista toimintaa, sekä varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, terveellinen ja turvallinen kasvatusympäristö. Sen pitää turvata lasta kunnioittava toimintatapa ja mahdollisimman pysyvät vuorovaikutussuhteet ja antaa mahdollisuus kaikille yhdenvertaiseen varhaiskasvatukseen, sekä edistää sukupuolten tasa-arvoisuutta ja kunnioittaa yleistä kulttuuriperinnettä. Sen tavoitteena on tunnistaa lapsen yksilöllinen tuen tarve ja järjestää tarkoituksenmukaista tukea, sekä kehittää lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja, edistää lapsen toimimista vertaisryhmässä, ohjata eettisesti vastuulliseen ja kestävään toimintaan, toisten kunnioittamiseen ja yhteiskunnan jäsenyyteen. Varhaiskasvatuksen pitää varmistaa, että lapsella on mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 15-16)

Varhaiskasvatuksen pedagoginen ote on vähitellen vahvistunut ja samalla lapsen ja aikuisen välinen valtasuhde on muutoksessa. Lapsista halutaan aktiivisia ja aloitteellisia

toimijoita, jotka ovat vuorovaikutuksessa sosiaalisen ja fyysisen ympäristön kanssa ja sen pohjalta rakentavat omaa ymmärrystään. (Turja 2016, 43). Pedagogisen toiminnan perusta on lapsuuden merkityksen ymmärtämisessä sekä tietämyksessä lasten kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta. Tärkeää on myös tuntea jokainen lapsi ja ottaa huomioon hänen yksilöllinen kehityksensä. Mahdollisimman pysyvät vuorovaikutussuhteet henkilöstön ja lapsen välillä mahdollistavat lapsen tuntemisen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 8 ja 18.)

2.2 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tehtävänä on varhaiskasvatuksen järjestämisen, toteuttamisen ja kehittämisen tukeminen ja ohjaaminen, sekä laadukkaan ja yhteisvertaisen varhaiskasvatuksen toteuttamisen edistäminen koko maassa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 8.) Varhaiskasvatuksen perusteet ovat määräys, joka velvoittaa kaikkia varhaiskasvatuksen järjestäjiä.

Jokainen lapsi on arvokas ja ainutlaatuinen juuri sellaisena kuin hän on. Lapsella on oikeus tulla kuulluksi, nähdyksi, huomioon otetuksi ja ymmärretyksi omana itsenään, mutta myös yhteisön jäsenenä. Lapsia pitää opettaa kunnioittamaan elämää, kestäväää elämäntapaa ja ihmisoikeuksia. Lapsella on oikeus ilmaista itseään, mielipiteitään ja ajatuksiaan, sekä tulla ymmärretyksi. Lapsi on aktiivinen toimija, joka kasvaa, kehittyy, sekä oppii vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja ympäristön kanssa. Pedagogiikan painottuminen varhaiskasvatuksessa edellyttää pedagogista asiantuntemusta sekä sitä, että henkilöstöllä on yhteinen ymmärrys siitä, miten lasten oppimista ja hyvinvointia voidaan parhaalla tavalla edistää (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 19-20.)

Jokaisella lapsella tulee olla mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa. Kaikkien työtapojen tulee tukea lapsen kehitystä ja oppimista varhaiskasvatuksessa. Ne täytyy pystyä myös pedagogisesti perustelemaan. Henkilöstön tapa toimia ja olla vuorovaikutuksessa välittyy mallina lapsille. Lapset omaksuvat varhaiskasvatusyhteisön arvoja, asenteita ja tapoja. Toimintakulttuurilla on keskeinen merkitys varhaiskasvatuksen toteuttamisessa ja tavoitteiden saavuttamisessa. Se luo suotuisat olosuhteet lasten kehitykselle, oppimiselle, osallisuudelle, turvallisuudelle, hyvinvoinnille sekä kestäväälle elämäntavalle. Jokaisen lapsen hyvinvoinnin ja oppimisen edistäminen on varhaiskasvatuksen johtamisen

lähtökohtana. Toimintakulttuurin kehittäminen edellyttää pedagogiikan johtamista, joka on varhaiskasvatuksen kokonaisuuden tavoitteellista ja suunnitelmallista johtamista, arviointia ja kehittämistä. Sen avulla luodaan edellytykset henkilöstön hyvälle työolosuhteille, ammatillisen osaamisen ja koulutuksen hyödyntämiselle ja kehittämiselle sekä pedagogiselle toiminnalle. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 28.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2016) painotetaan, että lasten, henkilöstön ja huoltajien aloitteita ja näkemyksiä ja mielipiteitä arvostetaan. Se tarkoittaa, että osallisuutta edistävien toimintatapoja ja rakenteita pitää tietoisesti kehittää. Osallisuuden kautta kehittyy lapsen ymmärrys yhteisöstä, oikeuksista, vastuusta ja valintojen seurauksista. Lapset pitää kohdata sensitiivisesti ja heidän tulee saada myönteisiä kokemuksia kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta. Osallisuutta voidaan vahvistaa ottamalla lapset ja huoltajat mukaan toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja sen arviointiin.

2.3 Aikuinen lapsen kasvun tukijana

Lapsilla, niin kuin kaikilla meillä on tarve tulla kokonaisvaltaisesti nähdyksi, kuulluksi ja kohdatuksi juuri sellaisina kuin olemme. Lähtökohtana hyvien hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimiselle on lasten perustarpeiden tunnistaminen ja kohtaaminen. Tärkeimpiä perustarpeita ovat turvallisuus ja selviytyminen. On tärkeää, että lapsi tuntee olonsa turvalliseksi. Kun hoitajat etsivät lapsista jokaisen vahvuudet ja mielenkiinnon kohteet ja kannustavat lapsia niissä, niin hoitajat antavat lapsille tunteen siitä, että he ovat tärkeitä ja osaavat joitakin asioita hyvin. Perustarpeista tärkeitä ovat myös turvalliset ja selkeät rajat. Toistuvat strukturoidut ja rutinoituvat päivät asettavat jo itsestään rajat lasten käyttäytymisille. (Kanninen 2012, 20- 22.)

Rutiinit ja toimintatavat ohjaavat arjen kulkua ja sitä, miten toimitaan. Osa toimintatavoista on aikuisten päättämiä ja osaan taas lapsilla on enemmän vaikutusmahdollisuuksia. Aikuisen pitää rohkaista ja ohjata lasta niin, että hän oppii kertomaan omista ajatuksistaan, havainnoistaan ja mielipiteistään, sekä oppii ilmaisemaan tunteitaan ja toiveitaan. (Roos, 2016, 54.) Lähes tärkein asia kasvatuksessa on se, että osaako kasvattaja vastata lapsen yksilöllisiin tarpeisiin niin kuin pitää. Osa lapsista voi olla tottunut kommentamiseen, mutta toiset taas säikähtävät kovaa ääntä. (Koivunen, 2009, 119.)

Kun lapsi kokee olevansa riittävän hyvässä hoivasuhteessa, hänellä on perusturvallisuuden tunne ja aikuinen pystyy onnistuneesti lukemaan ja säätämään lasten erilaisia tunnetiloja. Tärkeintä on, että lapselle välittyy tunne siitä, että toiset ihmiset ovat tunneperäisesti saatavilla, antamassa lohtua, sekä auttamassa lasta huomaamaan ja ymmärtämään tunteita. Jotta aikuinen pystyy kuuntelemaan lasta aidosti, hänen täytyy virittäytyä lapsen tunteisiin ja kokemuksiin. Aikuisen pitää myös itse tarkastella omia tuntemuksiaan kunkin lapsen suhteen, jotta ei syntyisi suosikkeja tai vähemmälle huomiolle jääviä lapsia. Lapsen pitää nähdä, että myös aikuinen hallitsee omat tunnereaktionsa. Jos haluamme oikeasti vaikuttaa lasten kehitykseen myönteisesti, meidän pitää tukea lapsen kiintymyssuhdetta vanhempiin (Kanninen 2012, 80-81, 93, 99.)

Jotta aikuinen pystyy arvioimaan lapsen vuorovaikutustaitoja ja oppimista, pitää hänen tuntea omat vuorovaikutustaitonsa, tiedostettava oma oppimiskäsityksensä ja kasvatus-tyylinsä sekä niiden vaikutus lapsiin. Kasvattajan toimintatavat ryhmässä vaikuttavat lasten käyttäytymiseen, niin myönteisesti kuin kielteisestikin. Kasvun, kehityksen ja oppimisen kannalta ihanteellisin ympäristö on silloin, kun kasvattajat ovat läsnä koko ajan lasten toiminnassa. Eivät keskustele keskenään, vaan osallistuvat myös lasten vapaavalintaisiin toimintoihin. (Koivunen, 2013, 122-123.) Jotta voidaan toteuttaa hyvää ja laadukasta varhaiskasvatusta, tarvitaan näkemystä siitä miksi ja miten sitä toteutetaan. Kasvattajien haasteena on kehittää päiväkotien oppimisympäristöjä, sekä vaalia lasten luovuutta ja monipuolisuutta. Varhaiskasvatuksessa kasvattajien tulisi antaa lapselle rohkaisevia ja myönteisiä oppimiskokemuksia, jotka vaikuttavat lapsen voimaantumiseen ja minäpystyvyyteen. (Kronqvist, 2016, 13-14, 28.)

Päivähoidossa voidaan lapsille suunnitella onnistumisen kokemuksia tietoisesti, jolloin vahvistetaan lapsen itseluottamusta ja positiivista minäkuvaa. Kun toiminta on lapsen kehitystasolle sopivaa ja hänen suorituksista tai käyttäytymisistä kiitetään, niin niistä syntyvät onnistumisen kokemukset. (Koivunen, 2009, 38-39.) Aikuisen tehtävä on olla läsnä, rohkaista ja ohjata lapsen leikkiä niin, että lapsi kokee itse onnistuneensa. Aikuisen pitää myös hyväksyä, että lapsi voi välillä taantua. (Kanninen, 2012, 59.)

Se miten aikuinen itse ajattelee oppimisesta, vaikuttaa siihen, miten hän lasten kanssa tekee töitä ja miten hän haluaa lasten oppivan. Pieni lapsi oppii tekemällä ja etenkin leikkimällä, joka on lapselle luontaisinta. Leikki edistää niitä valmiuksia, joita lapsi tarvitsee kouluoppimisessa. Lapsi on aktiivinen oppija ja toimija. Oppimista tapahtuu koko

ajan, sillä se on jatkuva prosessi. Aikuisen tehtävä on kuunnella lapsen ajatuksia ja ideoita. Aikuinen ohjaa lasta tutkimaan ympäristöään sekä kokeilemaan asioita. Lapsen motivaation kannalta keskeistä on arkioppiminen. Tärkeä on huomata, että kasvattajan oma toiminta voi ehkäistä lapsen oppimisen motivaatiota, jos esimerkiksi vaatii häneltä liikaa. (Kronqvist, 2016, 18-19, 21; Koivunen, 2009, 42-43.)

Lapsen oppiminen alkaa usein siitä, ettei hän tiedä jotakin asiaa. Se miten me suhtaudumme lasten kysymyksiin, vaikuttaa siihen, miten hän oppii toimimaan. Jos me emme ole kiinnostuneita, lapsi saattaa lopettaa kyselemisen ja selittämisen. Lapsia tulee tietoisesti kannustaa kyselemään ja ihmettelemään. Ja yhdessä lasten kanssa etsitään vastauksia kysymyksiin. (Lipponen, 2016, 31-32.)

Kasvattaja rajaa lasten elintilaa, leikin puitteita ja leikille varattua aikaa, fyysisiä tiloja ja välineitä. Aikuisen tulee myös varjella leikin välittömyyttä ja vapaaehtoisuutta, mutta myös omalla toiminnallaan tukea leikin tyydyttävyyttä ja pitkäkestoisuutta. Leikin hallinnan pitäisi kuitenkin säilyä lapsilla. Leikin tukemisessa aikuisen rooliin kuuluu lasten ystävyyssuhteiden vaaliminen. Aikuisen tulee taata lapsille fyysisesti ja psyykkisesti turvallinen ympäristö. Aikuinen toimii kolmessa päällekkäisessä roolissa, jotka ovat edellytysten mahdollistaja, havainnoitsija ja osallistuja. (Kalliala, 2008, 50.)

Turvallinen, ennakoitava ja kunnioittava ilmapiiri vaatii tietoista aikuisten roolien, yhteisten periaatteiden noudattamista ja pohdintaa. Se vaatii myös luopumista toisten aikuisten seurasta. Vaativinta aikuiselle on luultavastikin leikin välitön ohjaus, mikä tarkoittaa leikin aikana tapahtuvia keskusteluita lasten kanssa, mielikuvitusta aktivoivien kysymysten esittämistä, vihjeiden ja neuvojen antamista leikin sisällön laajentamiseksi, lasten jäljittelemien toimintojen merkitysten selittämistä, mallileikkimistä ja leikkiin mukaan menemistä. Varhaiskasvatuksen laatu vaihtelee lähes kaikkialla, vaikka puitteikijät olisivatkin kohdallaan. Aikuinen käyttää helposti valtaansa ja päättää milloin antautuu vuorovaikutukseen lapsen kanssa ja milloin vaihtaa aikuisseuraan tai uppoutuu omiin ajatuksiinsa. (Kalliala 2008, 51-53, 269.)

3 LAPSEN OSALLISUUS VARHAISKASVATUKSESSA

3.1 Osallisuuden perusteet

Suomen perustuslain (1999/731) mukaan, jokaisella lapsella on oikeus esittää esteettömästi ja kehitystasonsa mukaisesti mielipiteensä asioista. Yhdistyneiden Kansakuntien säätämän Lapsen oikeuksien sopimuksen (20.11.1989) mukaan aikuisten tulee ottaa lapsen mielipiteet huomioon. Perustuslaki ja YK:n Lapsen oikeuksien sopimus määrittelevät pohjan lasten osallisuudelle. Lasten osallisuudessa on kyse siitä, että lapsi pääsee osallistumaan häntä koskevaan päätöksen tekoon, toimintaan, prosesseihin, sekä arviointiin. Tärkeintä on muistaa, että osallisuus tapahtuu aina vuorovaikutuksessa. (Ojala, 2015, 129.) Aikuisen tulee kannustaa lapsia aktiivisesti vuorovaikutukseen, sekä omien mielipiteiden ilmaisemiseen. Kun aikuiset tavoittavat lapsen näkökulman asioihin, lapsi voi kokea aitoa osallisuutta. (Roos, 2016, 56.)

Kun lapsi kokee tulevansa kuulluksi ja ymmärretyksi, sitä voidaan sanoa osallisuudeksi. Lapsen ideoihin ja ehdotuksiin suhtaudutaan myönteisesti ja kannustavasti ja lapsi saa tehdä omia valintoja ja osallistuu päätöksen tekoon. Osallisuutta lisäävä tekijä on kasvattajan olemassa olevan lapsikäsitteksen muuttuminen. Kasvattajilla on paljon tietoa, mutta uusien työmenetelmien oppiminen vaatii aikaa ja ymmärrystä. Se vaatii myös paljon yhteisiä keskusteluja siitä, mitä osallisuus tarkoittaa omassa työssä. Jotta lapsi voidaan ottaa mukaan suunnitteluun, se vaatii uudenlaisia toimintatapoja, sekä rutiineja. Aikuisilla pitää olla aidosti aikaa ja mahdollisuuksia pysähtyä kuuntelemaan lasten ehdotuksia ja ideoita. Osallisuus ei tarkoita sitä, että lapsi toimii yksipuolisesti omatoimisesti ja pärjää yksin, vaan lasta pitää auttaa ja auttamiseen pitää osata asennoitua. (Järvinen & Mikkola, 2015, 15-17.)

Jotta ihminen kasvaisi tarvitaan osallisuutta ja ihminen kasvaa ihmiseksi vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Osallisuus on vastakohta syrjäytymiselle, osattomuudelle ja ulkopuolisuudelle. Se tarkoittaa esimerkiksi kuulluksi tulemistä itseä koskevissa päätöksissä, mielipiteen ilmaisussa ja aktiivisesti oman yhteisön jäsenenä olemista. Lapsilla pitää olla heidän kasvulleen ja kehitykselleen suotuisat olosuhteet, jotta he voivat olla osallisia tai tulla osallisiksi aikuiseksi. Lapsen osallisuus edellyttää aikuisilta aktiivista roolia,

jotta lapset voivat olla aidosti osallisia yhteisössään. (Nurmi, 2011, 6-7.) Lapselle tärkeintä on saada vaikuttaa siihen elinpiiriin, jossa elää ja kasvaa. Osallisuus on tunne ja lapsen tulee saada kokea olevansa osallinen. (Karlsson 2005, 8.) Osallisuus ja tunne yhteenkuuluvuudesta merkitsevät lapselle mahdollisuutta tulla kuulluksi jokapäiväisissä leikeissä ja askareissaan. Se, että lapsi kokee olevansa hyväksytty, arvostettu ja tärkeä jäsen yhteisössään on olennaista. Osallisuuden perustana on kokemus tulla kohdatuksi, kokemus turvasta ja tarpeiden tyydyttämisestä. Lisäksi lapsella tulee olla mahdollisuus vaikuttaa ja osallistua yhteisön elämään. (Marjanen ym., 2013, 78.)

Aikuinen on parhaimmillaan lämmin ja saatavilla, mutta samalla auktoriteetti, joka ansaitsee lapsen kunnioituksen. Olennaista on siis pohtia kuinka paljon lapsille voi antaa valinnanvapautta ja missä asioissa aikuisen on oltava auktoriteetti. Jos aikuinen luovuttaa lapsille valtaa, niin odotettavissa on, että joku ryhmän vahvimmista lapsista alkaa ”pomottamaan” heikompiin. (Kalliala, 2008, 17-18.)

3.2 Osallisuuden toteuttaminen

Kasvatuksessa on aina kysymys kasvavan yksilön ja kasvattajan välisestä valtasuhteesta. Kasvattajan henkilökohtaiset näkemykset sekä kulttuurissa ja ajassa elävät yleiset käsitykset lapsen perusolettamuksesta, asemasta sekä oppimisen ja kehityksen luonteesta määrittävät valtasuhdetta. Valtasuhte on kaksisuuntainen uudelleen rakentuva arjen vuorovaikutustilanne. Lapset hakevat vuorovaikutuksessa valtaa ja omaa tilaansa, joten enää he eivät ole pelkästään passiivisia, vaan myös aktiivisia toimijoita. (Turja, 2016, 42.)

Pedagogisten sisältöjen ja teemallisten kokonaisuuksien tulisi rakentua lasten kiinnostuksenkohteista ja aiemmista kokemuksista ja niiden tulisi mahdollistaa lasten aloitteellisuus sekä tiedonrakentaminen jo aikaisemmin opitun perustalle. Paras mahdollisuus lapsilla on vaikuttaa leikkiin ja henkilökohtaisiin asioihin. He voivat tehdä myös ehdotuksia tilanteisiin, joissa ei ole kovin tiukkoja sääntöjä, toimintatapoja tai suunnitelmia. Arjen rutiineja aikuisten on vaikea lähteä muuttamaan. Käsitykset lapsista toimijoina ja heidän oikeutensa tulla kuulluksi ja olla osallisina yhteisöissään on vahvistunut. Kasva-

tuskeskustelujen painopiste lasten yksilöllisyydestä on siirtymässä kohti ryhmän jäsenyyttä ja yhteistä toimintaa, niin lapsiryhmässä, kuin aikuisten ja lasten kesken. (Turja, 2016, 45-47.)

Osallisuuden tukemiseen kuuluu lasten kuunteleminen, mutta lisäksi tarvitaan lasten mukaan ottamista päätöksen tekoon, sekä työ- ja toimintatapojen muuttamista lasten osallistumisen lisäämiseksi. Tärkeintä muutoksessa on, että lapset kokevat ne mielekkäinä ja että niillä on vaikutusta. Osallisuuden tukeminen edellyttää usein sitä, että aikuinen oppii uusia työskentelytapoja. Vasta kun aikuinen tarjoaa lapselle mahdollisuuden osallisuuteen, lapsi voi sen valita. Lasten osallisuus ei voi olla läsnä, ellei aikuinen ole sitoutunut sen tukemiseen. (Ojala, 2015, 130-131.)

Pienten lasten osallisuus alkaa mikrotason vuorovaikutustilanteista, jolloin he saavat konkreettisia kokemuksia kuulluksi tulemisesta ja vaikuttamisesta heille itselleen läheisissä asioissa. Päiväkodin arjessa on monia spontaaneja tilanteita, mutta myös tietoisesti järjestettyjä mahdollisuuksia lasten osallisuudelle. Kasvattajat osoittavat luottamusta lapsia kohtaan, kun mahdollistavat lasten osallisuuden. Muutosten tulee lähteä aikuisten omista asenteista ja lasten osallisuuden merkityksen ymmärtämisestä. Kasvattajat tarvitsevat hyvää itseluottamusta ja tiimin tukea, jotta voivat ottaa pedagogisia riskejä ja heittäytyä kokeilemaan uusia toimintatapoja. Lapsen osallisuus ei tarkoita, että lapsi päättää asioista itse, vaan perustuu yhteisiin neuvotteluihin, joihin pitää varata aikaa. Tämä on hyvä korostaa myös vanhemmille. (Turja 2016, 47–49, 53.)

Liian tiukka kontrolli vähentää lasten toimimisen mahdollisuuksia ja toiminta materiaalien valintaa. Tällöin ei myöskään dialogi pääse kehittymään kunnolla. Kun kontrollia on vähemmän, dialogi on vapaampaa ja aikuinen pystyy tarjoamaan lapselle enemmän tukea, kuuntelee lapsia ja reagoi lasten aloitteisiin. Myönteinen vaikutus auttaa aikuista kunnioittamaan lasten kommunikaatiota ja maailmaa sellaisena kuin se voidaan nähdä ja kuulla. (Ojala, 2015, 130.)

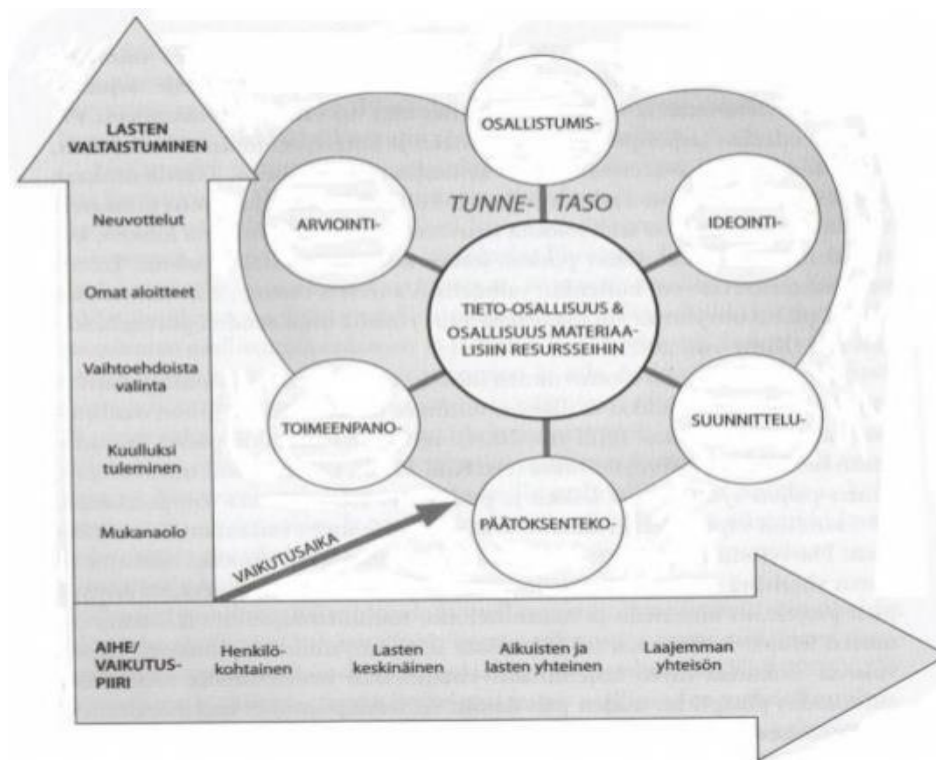
Mikko Ojala on selventänyt kirjassaan ”Save the Children” -järjestön kiteyttämiä osallisuuden periaatteita. Niiden mukaan jokaiseen lapseen pitäisi suhtautua toiveikkaasti ja antaa mahdollisuus osallisuuteen. Osallisuuden pitää perustua lapsen parhaaksi, eikä aikuisen ja lapsen väliseen valtarakenteeseen. Aikuisen tulee suhtautua lapseen aidosti, läpinäkyvästi, kunnioittavasti ja vastuullisesti. Tärkeää on, että aikuinen antaa lapsille

riittävästi informaatiota lasten osallisuudesta ja sen toteutumisesta. Jotta lapsi voi kasvaa osallisuuteen, hän tarvitsee siinä kasvattajien, vanhempien ja tarvittaessa lähiyhteisön tukea. Lapsella on aina mahdollisuus irtautua osallisuudesta. Osallisuuden pitää olla vapaaehtoista ja se tarvitsee riittävästi aikaa ja resursseja. Osallisuuden toteuttamistavoissa ja puitteissa tulee ottaa huomioon lasten kyvyt ja mielenkiinnon kohteet. Myös osallisuuden suunnittelussa pitäisi lapset olla mukana. Toimintaympäristön tulee olla myötämielinen osallisuudelle. Sen tulee olla salliva ja lapsiystävällinen, jossa lapsi kokee turvallisuutta. Osallisuuden tulee tukea lapsen itsearvostusta ja luottamusta. Lapsen osallisuuden ymmärtämiseen tarvitaan aikuisten herkkyyttä ja positiivista asennoitumista. Kaikilla pitää olla tasavertainen mahdollisuus osallisuuteen. Osallisuuden toteutuksen tulee olla joustavaa ja ottaa huomioon lasten erilaiset tarpeet. Osallisuuden toteuttamisen ja edistämisen kannalta on tärkeää, että henkilökunta on sensitiivinen ja sitoutunut sen toteuttamiseen. Osallisuuden toteuttamisessa on tärkeää muistaa myös toiminnan jatkuva seuraaminen ja arviointi ja myös lasten täytyy päästä osallistumaan heitä koskevaan seurantaan ja arviointiin. Lapsille pitää muodostua käsitys heidän osallisuutensa merkityksestä ja vaikutuksista. (Ojala, 2015, 136-138.)

3.3 Osallisuuden malleja

3.3.1 Turjan malli

Lasten osallisuuden malliin (kts. kuvio 1). on kerätty erilaisia näkökulmia, joista osallisuuden moniulotteisuutta voidaan tarkastella käytännön varhaiskasvatustyössä. Turjan osallisuuden kuvioon on lisätty myös osallistuminen, sillä joillekin lapsille pelkkä valmiiksi järjestettyyn toimintaan osallistuminen on jo tärkeää. Lasten tulisi olla mukana kaikissa toimintaprosessin vaiheissa eli olla esittämässä omia ideoita ja olla mukana suunnittelemassa toimintaa ja tiloja, tekemässä valintoja ja päätöksiä, toteuttamassa suunniteltua asiaa sekä arvioimassa toimintaa ja toimintaympäristöä. (Turja 2016, 49-50.)

Kuvio 1. Turjan malli, moniulotteinen osallisuus (Turja 2016)

Tarvitaan tiettyjä perusedellytyksiä, jotta osallisuus voi toteutua. Keskeisimpiä ovat kielen ja kommunikaation, tiedonsaantiin ja materiaaliin resursseihin liittyvät ehdot. Jotta voimme kuulla lapsia ja hän saa tietoa, sekä voi osallistua keskusteluihin ja neuvotteluihin, tarvitsemme yhteisen kielen. Lapsen osallisuutta voidaan tukea esimerkiksi kuvien tai vaihtoehtoisten kommunikaatiomenetelmien avulla. Jos lapsilla ei ole tarpeeksi taustatietoa asioista, heidän on vaikea olla esittämässä ideoita ja olla suunnittelemassa tai päättämässä asioista. Lapsien voi olla hankala saada käyttöönsä erilaisia välineitä ja leluja, koska ne voivat olla lukkojen takana tai muuten vaan piilossa, jolloin lapset eivät ole välttämättä tietoisia piilossa olevista materiaaleista. Luottamus toisiin ja itseen on koko osallisuuden perusta, sekä lapsien tulee olla tietoisia oman osallisuuden mahdollisuudesta. (Turja 2016, 50–51.)

Lasten osallisuuden toteutumista voidaan tarkastella kolmen ulottuvuuden kentässä (kts. Kuvio1). Ensimmäinen ulottuvuus on lasten valtaistuminen, jossa osallisuutta tarkastellaan aikuisen ja lasten välisenä valtasuhteena. Lapsi voi tehdä aloitteita, ideoida ja olla päättämässä asioita, sekä kokemassa voivansa vaikuttaa, jos tietää tarpeeksi toiminnan

taustoista ja tavoitteista. Pienellä lapsella osallisuus alkaa mukanaolosta ja laajenee pikkuhiljaa laajempaan vaikuttamiseen, jossa aikuinen on lopulta vain avustajan roolissa. (Turja 2016, 49–52.)

Toisen ulottuvuuden muodostavat osallisuuden aihe ja vaikutuspiiri. Tässä katsotaan keitä kaikkia tilanne, toiminta tai asia koskee, johon osallistutaan ja jossa vaikutetaan. Lapset pääsevät helpoimmin vaikuttamaan henkilökohtaisiin asioihin, kuten esimerkiksi kuinka paljon hän syö tai juo, tai mitä hän leikkii. Vapaan leikin aikana lapset pääsevät vaikuttamaan myös toimintaan. Yleensä päiväkodeissa ei lapsia oteta mukaan aikuisten ja lasten yhteisistä asioista neuvottelemiseen ja päättämiseen. (Turja 2016, 52.)

Kolmas ulottuvuus on ajallinen ulottuvuus ja se tarkoittaa sitä, että osallisuuteen liittyvä toiminta voi olla lyhyt- tai pitkäkestoista ja vaikutuksiltaan kertaluonteista tai kauaskantoista. Lasten on yleisesti helpompi päästä vaikuttamaan kertaluontoiseen toimintaan mm. metsäretkeen, kuin pysyvämpiin asioihin, kuten esimerkiksi ympäristön muokkamiseen tai väline ja materiaalihankintoihin. Lapsen ikä ja kehitystasot vaikuttavat myös hänen osallisuuden toteutumiseen. (Turja 2016, 52–53.)

3.3.2 Hartin osallisuuden tikapuut

Roger Hart kehitti vuonna 1992 kahdeksan vaiheiset tikapuut kuvaamaan osallisuutta. Ne kuvaavat miten kasvattajat mahdollistavat lasten osallisuuden rakentumisen ja lasten sijoittumisen osallisuuden eri portaille. Osallisuuden määrä on sitä suurempi, mitä korkeammalle nousee. (Marjanen ym., 2013, 78.) Sylvia Tast ja Birgitta Vilpas ovat laatineet kasvattajan vallankäytön portaat Hartin mallia mukaillen (Kuvio2). Merkittävä lapsen osallisuuden kannalta on se, että kun aikuinen käyttää valtaa hän tiedostaa sen ja myös perustelee toimintansa lapselle. Näin lapsi saa mahdollisuuden ymmärtää vallankäytön merkitystä ja kasvaa myös vastuuseen. (Tast & Vilpas 2011).

Ensimmäisellä portaalla ovat lapset mukana toiminnassa, mutta kukaan ei kysy heidän ajatuksiaan. Esimerkiksi aikuiset voivat järjestää näyttelyn lasten piirustuksista, johon aikuiset valitsevat kaikki työt. Lapset eivät ole osallisina kuin piirtämisessä, Toisella portaalla lapset ovat mukana, mutta eivät täysin ymmärrä tilannetta johon osallistuvat ja

ovat siinä kuin koristeena aikuisten opettamaa toistellen. Esimerkiksi joku laulu, jonka esittämiseen lapset osallistuvat. (Marjanen ym. 2013, 79.)

Kolmannella portaalla lapsilta kysytään mielipiteitä vain muodon vuoksi. Heillä ei ole oikeastaan ollenkaan keinoja tuoda esille ajatuksiaan. Lapset voidaan kutsua, vaikka mukaan johonkin paneeliin, mutta heidän ei odoteta kuitenkaan osallistuvan oikeasti. Neljännellä portaalla lapset ovat vapaaehtoisesti mukana ja heidän mielipiteitään kunnioitetaan. Aikuisten rooli on vielä suuri ja aikuiset tekevät päätökset. Esimerkiksi lapset voivat olla mukana jossain kampanjassa, josta vievät postia kotiin. Aikuiset tekevät valinnat, mutta lapset pystyvät osallistumaan. Viidennellä portaalla lapsilta kysytään mielipidettä ja näkemykset huomioidaan. Aikuiset kuitenkin suunnittelevat toiminnan ja johtavat sitä. (Marjanen ym. 2013, 80.)

Kuudennella portaalla otetaan lapset mukaan suunnittelemaan, että toteuttamaan kaikissa vaiheissa. Aikuiset kuitenkin tekevät aloitteet. Seitsemännellä portaalla lapset itse tekevät aloitteet ja toteuttavat ne. Kasvattajat auttavat tarvittaessa, mutta muuten pysyvät taustalla. Kahdeksannella portaalla kaikki ovat tasavertaisia ja he sekä ideoivat, aloittavat toiminnan, että tekevät päätökset yhdessä. (Marjanen ym. 2013, 80-81.)

Miten osallisuuden taso näkyy toiminnassa?	Lapsen osallisuuden tasot	Esimerkkejä kasvattajan käyttämän vallan ilmenemisestä eri tasoilla
8. Lapset ideoivat ja käynnistävät projektin sekä pyytävät aikuisia mukaan päätöksentekoon.	8. Lasten aloite toimintaan, yhteiset päätökset lasten kanssa	8. Lasten ja kasvattajan välillä on luottamussuhde. Kasvattaja tukee lasta vastuunottamisessa. Lapsella on aito kokemus yhteistyöstä ja vaikuttamisesta.
7. Lapsista lähtevä alkuperäinen idea ja lapset päättävät, miten se toteutetaan. Kasvattaja on saatavilla, mutta ei ohjaa.	7. Lapsen aloite ja lapsen ohjaama toiminta	7. Kasvattaja luopuu vallastaan toiminnan suunnittelussa ja mahdollistaa ympäristön, jossa lapsella on tilaa ja välineet toteuttaa ideoitaan. Kasvattajan toiminta rajautuu saatavilla oloon.
6. Kasvattajista lähtevä alkuperäinen idea, mutta lapset ovat mukana koko ajan suunnittelussa ja toteutuksessa.	6. Kasvattajan aloite toimintaan, yhteiset päätökset lasten kanssa	6. Kasvattaja tuo toimintaidean lapsiryhmään, ja sitä lähdetään viemään eteenpäin yhdessä lasten kanssa lapsia kuullen ja kunnioittaen. Valtaa jaetaan lapsen kanssa. Lasten näkökulmia ei ainoastaan harkita, vaan lapset osallistuvat päätösten tekoon.
5. Kasvattajat suunnittelevat ja ohjaavat projektin, mutta lasten ajatuksia huomioidaan, he ymmärtävät prosessin ja heidän mielipiteensä otetaan vakavasti.	5. Lapsia toiminnan suunnittelussa konsultoiva ja informoiva	5. Kasvattaja luovuttaa osan vallasta lapsille toiminnan suunnittelussa. Lapsilla on mahdollisuus ymmärtää, mihin toiminnalla pyritään ja arvioida sitä.
4. Kasvattajat suunnittelevat toiminnan ja lapset osallistuvat vapaaehtoisesti. Lapset ymmärtävät, mitä tehdään, kuka heidän osallistumisensa päätti ja miksi.	4. Kasvattajan määrittelemä toiminta, lapsia informoidaan	4. Toiminta suunnitellaan kasvattajan näkökulmasta, mutta lapsia motivoidaan osallistumaan. Kasvattajalla on osaamista ja tahtoa ymmärtää lapsen maailmaa, mutta hän ei vielä valmis luopumaan vallastaan ja yhdistämään lapsen näkökulmaa toiminnan suunnitteluun. Kasvattajat kunnioittavat lasten näkemystä.
3. Lapsilta kysytään mielipiteitä asioista, mutta heillä on vain vähän tai ei lainkaan mahdollisuuksia määritellä ilmaisunsa tapaa, laajuutta tai sitä, mitä asia koskee.	3. Lasten osallisuus toiminnassa näennäinen	3. Kasvattaja haastattelee lasta joustamattomasti esim. kyselykaavakkeella, jonka kysymykset kasvattaja on muotoillut. Tietoja ei hyödynnetä toiminnan suunnittelussa.
2. Lapset osallistuvat tapahtumaan esim. laulaen, tanssien tai pukeutuen teemaan, mutta he eivät täysin ymmärrä, mistä on kysymys.	2. Lapset koristeina toiminnassa	2. Perinteinen tapa, jossa nostetaan lapsi näyttämölle vahvistamaan mielikuvaa täydellisestä kasvattajasta ja hyvin suunnitellusta toiminnasta, esim. kevätjuhlat.
1. Lapset puhuvat ja toimivat aikuisten ehdotusten ohjaamina, eivätkä he ymmärtä mistä todella on kysymys.	1. Lapsia selkeästi manipuloiva toiminta	1. Kasvattaja ei ole edes tietoinen käyttävänsä valtaa toimintaa suunnitellessaan. Lasten tuottamaa tietoa hyödynnetään ainoastaan kasvattajan näkökulmasta. Lapselle ei mahdollisteta toiminnan kyseenalaistamista. Kasvattajat kysyvät lasten ajatuksia, mutta eivät kerro lapsille, miten heidän mielipiteensä vaikuttavat päätöksiin.

Kuvio 2. Kasvattajan vallankäytön portaat (Hartia (1992) mukailen Birgitta Vilpas ja Sylvia Tast 2011)

Hartin tikapuumallia voidaan kritisoida, koska se ei ota huomioon osallistujien subjektiivisten kokemusten merkitystä. Siinä oletetaan, että osallisuuden lisääntyminen on automaattisesti yhteydessä vallan ja vaikutusmahdollisuuksien lisääntyessä. Suhtautuminen lasten osallisuuteen sekä osallistumiseen vaihtelee kasvattajien keskuudessa. Niitä pedagogisia valintoja joita kasvattaja tekee määrittää asenne ja suhtautuminen osallisuuteen. Koska osallistumista pidetään riskinä ja lasten hyvinvointia uhkaavana, niin lapset suljetaan helposti pois päätöksenteosta ja keskusteluista. (Marjanen ym. 2013, 79, 83.)

4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

4.1 Opinnäytetyön tavoite ja tutkimuskysymykset

Tutkimukseni tarkoitus oli saada selville työyhteisöni kokemuksia lasten osallisuudesta heidän ryhmissään. Tavoitteena oli saada selville, kuinka paljon osallisuutta on jo ryhmissä, ja miten päiväkotimme varhaiskasvatusta voitaisiin kehittää lapsen osallisuutta tukevampaan suuntaan. Toivon, että tämä tutkimus auttaa henkilökuntaa kehittämään omaa työtään ja ammatillista osaamistaan.

Tutkimuskysymykset:

1. Mitä Tapiolan päiväkodin työntekijät ajattelevat lasten osallisuudesta?
2. Miten lasten osallisuutta voitaisiin edistää Tapiolan päiväkodissa?

Aluksi ajattelin tutkimuksen koskevan koko Paimiota, mutta rajasin aiheen koskemaan vain omaa työyhteisöäni. Tutkimuksessa haen vastauksia siihen mitä työntekijät ajattelevat lasten osallisuudesta ja kuinka paljon he tietävät aiheesta. Opinnäytetyön ajatus oli lähinnä herättää keskustelua tiimeissä, antaa ajankohtaista tutkimustietoa asiasta, sekä korostaa työntekijöille oman työn arvioinnin, kehittämisen ja reflektoinnin tärkeyttä. Uusissa varhaiskasvatuksensuunnitelman perusteissa myös nostetaan vahvasti esiin oman työn ja toimintatapojen arviointi ja kehittäminen.

Osallisuudesta varhaiskasvatuksessa on tehty aika paljon opinnäytetöitä, sekä kirjoitettu kirjallisuutta. Itse halusin rajata aiheen koskemaan pelkästään omaa päiväkotiamme. Koska kiinnostukseni oli kehittää työyhteisöä, en lähtenyt kysymään lasten tai vanhempien kokemuksia. Tämä voisi kyllä tulevaisuudessa olla hyvä jatkotutkimuksen aihe. Ammatillinen tavoitteeni on saada lastentarhanopettajan pätevyys. Vaikka olen toiminut päiväkodissa lastentarhanopettajana 3 vuotta, tämä opinnäytetyö on kehittänyt omaa ammatillista pätevyyttä todella paljon. Tavoitteenani on pystyä arjessa luomaan osallisuutta tukeva ja kehittävä ammatillinen vuorovaikutus- ja yhteistyösuhde.

4.2 Opinnäytetyön yhteistyökumppani

Opinnäytetyöni yhteistyökumppaniksi valikoitui oma työyhteisöni, joka on Paimion kaupungissa sijaitseva Tapiolan päiväkoti. Päiväkoti on avattu kesällä 2014 ja siellä on kaksi 3–6-vuotiaiden ryhmää, joissa on siis myös eskarit, kolme 2–5-vuotiaiden ryhmää ja yksi 1-2 -vuotiaiden ryhmä. Koko päiväkodissa on lapsia n.130. Päiväkoti on Paimiossa ainoa vuorohoitoa tarjoava päiväkoti. Kaikki ryhmät ovat tällä hetkellä vuorohoitoryhmiiä, yhtä lukuun ottamatta. Vuorohoitoa tarjotaan tarvittaessa ympäri vuorokauden. Päiväkodissa on työntekijöitä johtajan lisäksi 25, sekä kaupungin kiertävä erityislastentarhanopettaja on aktiivisessa yhteistyössä ryhmien kanssa. Kaikilla lapsiryhmillä on omat tilat päiväkodissa, joissa toimivat. Yhteisiä tiloja on ainoastaan liikuntasali. Ulkoilu tapahtuu isolla aidatulla piha-alueella, missä ei kylläkään omasta mielestäni ole kovinkaan paljoa virikkeitä lapsille. Etenkin pienten puolelle tarvittaisiin uusia leikkivälineitä, jotta ulkoiluympäristö olisi monipuolinen, niin pedagogiikan kuin motoriikan näkökulmasta. Piha-alueella on pieni metsäkaistale, joka antaa mahdollisuuden metsäretkiin ja motoriikan kehittämiseen.

Henkilökunnan vaihtuvuus on ollut päiväkodissa suurta ja sijaisia on jouduttu käyttämään paljon. Toki noin isossa päiväkodissa on lähestulkoon aina joku pois, joko vapaa-päivällä, lomalla tai sairauslomalla, joten sijaisiakin tarvitaan jatkuvasti. Itse olen ollut Tapiolassa töissä sen avaamisesta asti ja edelleenkin minusta on kiva mennä joka päivä töihin. Vuoropäiväkodissa on omat haasteensa ja mielestäni on hienoa, että yksikään päivä ei ole samanlainen. Huonona puolena on lasten hoitoaikojen, sekä etenkin vuorohenkilökunnan jatkuvat työaikojen muutokset. Ne rasittavat sekä työntekijöitä, mutta myös ryhmiä todella paljon. Oma ammatti-identiteettini on kasvanut tämän kolmen vuoden aikana todella paljon. Vieläkin on paljon kehitettävää ja mielestäni jokaisen työntekijän pitäisikin olla jatkuvasti kiinnostunut varhaiskasvatuksessa tapahtuvista muutoksista ja kouluttaa itseään.

4.3 Opinnäytetyön suunnittelu ja tutkimusmenetelmät

Opinnäytetyöni suunnittelu alkoi ajatuksen tasolla syksyllä 2016, kun opinnoissa pohdittiin paljon lasten osallisuutta varhaiskasvatuksessa. Ajatus oman työn kehittämisestä

oli koko ajan taustalla ja samalla myös halusin tietää mitä muut työntekijät päiväkodissamme ajattelevat osallisuudesta. Tutkimusluvan sain marraskuussa 2016, mutta aika-tilaongelma töissä ja henkilökohtaisessa elämässä on asettanut haasteita opinnäytetyön tekemiselle. Aloitin opinnäytetyön suunnitelman laatimisen tammikuussa 2017 ja teoriaosuutta olen kirjoittanut pikkuhiljaa tammikuusta 2017 lähtien. Kyselylomakkeet annoin henkilökunnalle helmikuun puolessa välissä ja sain ne takaisin helmi- maaliskuun vaihteessa.

Opinnäytetyöni on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus, mutta myös määrällinen eli kvantitatiivinen tutkimus. Laadullisen tutkimuksen tarkoituksena on löytää tutkittavien näkökulma ja heidän näkemyksensä tutkittavana olevasta ilmiöstä. Laadullisessa tutkimuksessa lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen ja kohdetta pyritään tutkimaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa pyritään löytämään tai paljastamaan tosiasioita. (Hirsjärvi ym. 2009, 161–164.) Kvantitatiivisessa tutkimuksessa tärkeää on se, että havaintoaineisto pohjautuu numeeriseen mittaamiseen. Tutkimuksen vastaukset asetetaan taulukkoon ja aineisto tulee saada tilastollisesti käsiteltävään muotoon. Päätelmät perustuvat tilastolliseen analysointiin ja tulokset kuvailaan prosenttitaulukoiden avulla. (Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara 2004, 130—131).

4.4 Aineiston kerääminen ja analyysi

Tämän opinnäytetyön lähteenä on varhaiskasvattajien kokemus ja kohdejoukoksi valikoin kaikki Tapiolan päiväkodin lastentarhanopettajat, sekä lastenhoitajat. Tutkimuksessa pyrin ymmärtämään päiväkodin lasten osallisuuden tilaa. Päiväkotiryhmien toiminta voi olla hyvinkin vaihtelevaa saman päiväkodin sisällä, niin halusin saada näkökulmaa osallisuuteen useammasta ryhmästä. Aineiston keruun suoritin tekemällä työntekijöille kyselyn, johon sai vastata rasti ruutuun- tyyliin. Tein myös kaikille tiimeille kyselylomakkeen, jossa oli avoimia kysymyksiä ja niiden avulla halusin kartoittaa tiimien mielipiteitä ja tietämystä osallisuudesta, sekä myös saada tiimejä yhdessä keskustelemaan aiheesta.

Kyselylomakkeen valmiiksi saamisen jälkeen tutkimusprosessini jatkui lomakkeiden jakoon laittamisella. Tulostin henkilökunnan kyselypohjat sekä liitin jokaisen kyselyn yh-

teyteen saatekirjeen. Laitoin kyselytutkimukset jakoon helmikuussa 2017 ja vastausaika oli noin kaksi viikkoa. Tämä osoittautui liian lyhyeksi ajaksi, sillä tiimeillä ei tuntunut olevan aikaa käsitellä aihetta tiimipalavereissa. Lomakkeet pyysin palauttamaan nimettömänä, joten niistä ei pystynyt tunnistamaan vastaajia tai ryhmiä. Muutamat työntekijöistä oli kyseisenä ajankohtana lomalla, osa unohti vastata ja luulen, että muutama ei vaan halunnut kyselyyn osallistua.

Kaiken kaikkiaan lomakkeita jaoin työntekijöille 22 kappaletta ja takaisin sain niistä 13. Palautusprosentti oli siis noin 59%. Mielestäni takaisin saatujen vastausten määrä jäi aika vähäiseksi ja olisin toivonut työntekijöiltä suurempaa kiinnostusta aihetta kohtaan. Tutkimukseni piti sisällään sekä avoimia kysymyksiä että väittämiä, joita tuli arvioida asteikolla 1-5. Väittäminen avulla pyrin saamaan selville työntekijöiden käsitystä Tapiolan päiväkodin osallisuudesta. Olisin toivonut, että vastaajat olisivat enemmän laittaneet ympyröitä niihin kohtiin, miten toivoisivat asioiden olevan. Ympyröitä palautetuissa lomakkeissa oli kaikissa kohdissa kahdessa vastauksessa ja yhdessä vastauksessa vain muutamassa kohdassa.

. Väittämiä oli yhteensä 41 ja niihin vastattiin rastittamalla omaa ajatusta vastaava ruutu eli aina, usein, joskus, harvoin tai ei koskaan. Kokosin vastaukset taulukoihin erilaisten teemojen mukaisesti. Avoimet kysymykset antoivat tiimeille mahdollisuuden keskustella osallisuudesta ja pohtia omia ajatuksia osallisuudesta Avoimen kyselylomakkeen jaoin kaikkiin päiväkodissamme oleviin kuuteen ryhmään. Palautuksen sain kahdesta ryhmästä. Oman ryhmäni vastaukset jäi palauttamatta, koska ryhmästäni puuttui kokonaan 1 lastenhoitaja ja 1 lastenhoitaja oli kyseisenä aikana tiimipalavereiden aikana joko vapaapäivällä tai ilta- tai yövuorossa.

En kokenut, että olisin saanut tarpeeksi kattavaa realistista näkemystä ryhmämme osallisuudesta, jos olisimme vastanneet pelkästään paikalla olleen lastenhoitajan kanssa kyselyyn. En myöskään halunnut vastata kyselyyn itse, koska se olisi ollut muuten vain minun näkemykseni ryhmän osallisuudesta. Kaksi muiden ryhmien palautettua vastauslomaketta olivat myös pelkästään lastentarhanopettajien täyttämiä. Ongelmana koettiin mm. ajanpuute tiimipalavereissa. Oli niin paljon muuta puhuttavaa, joten aikaa lomakkeen täyttämiseen ja keskusteluun ei jäänyt. Myöskin työntekijä pula nähtiin yhtenä ongelmana vastaamiselle. Sain lomakkeesta palautetta mm. että kysymykset olivat liian hankalia.

Kun sain kaikki palautetut vastauslomakkeet, aloin analysoida aineistoa. Kävin kaikki työntekijöiden vastaukset läpi yksitellen. Listasin ja laskin kaikki vastaukset taulukkomuotoon exceliin. Lisäksi kokosin kaikki kysymykset tiettyjen teemojen alle, jotta vastauksia oli helpompi käsitellä. Lisäksi kävin läpi kaikki avointen kysymysten vastaukset. Analysoinnin jälkeen, oli helppo tehdä johtopäätöksiä.

4.5 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Opinnäytetyöni kyselytutkimus on sekä laadullinen että määrällinen tutkimus ja sen tavoite oli hankkia todenmukaista ja virheetöntä tietoa tutkimuksen tarkoitukseen sopivista asioista. Tutkimusta on voinut heikentää kysymysten väärinymmärtäminen ja toisaalta myös se, oliko vastaaja motivoitunut vastamaan kyselyyn. Kyselytutkimukseni oli kuitenkin helppolukuinen, joten uskon väärinymmärryksen mahdollisuuden olleen melko pieni. Avoimia vastauksia arvioitaessa pitää ottaa huomioon vastausten olennaiset asiat ja niiden realistinen kuvaaminen.

Ennen tutkimusaineiston keräämistä sain tutkimuksen toteuttamiselle luvan paikkakuntamme sivistysjohtajalta, joka toimi sillä hetkellä myös päiväkotimme vs. johtajana. Luvan saamisen jälkeen tein kyselylomakkeet, jotka jaoin työntekijöille täytettäväksi. Lisäksi jaoin saatekirjeen, jossa esittelin lyhyesti opinnäytetyön aiheen ja tutkimukseni tavoitteita. Tein kyselylomakkeet hyvissä ajoin etukäteen ja tarkistin muutamaan kertaan, että lomakkeissa oli kaikki tutkimukseen tarvittavat kysymykset. Eettisesti ajatellen tutkimukseni aihe ei ole ketään loukkaava ja kaikille kyselyyn vastaaminen oli vapaaehtoista. Tuloksia tarkastelin objektiivisesti ja rehellisesti.

Jouduin miettimään tutkimukseni luotettavuutta, sillä haasteena oli vastausten vähäinen palautuminen. Etenkin tiimien vastauksia tuli takaisin vain kaksi ja nekin olivat vain pelkästään yhden tiimiläisen näkemys osallisuudesta, ei koko tiimin. Aikataulullisista syistä en voinut kuitenkaan enää pitkittää aineistonkeruun aloittamista. Opettajalta sain kuitenkin palautetta, että voisin myös ne vastaukset ottaa käyttöön tutkimukseen. Kyselytutkimukseni kokonaisvastausprosentti oli noin 59 %, joten se tarkoittaa, että kyselyyn jätti vastaamatta noin 41 % kyselylomakkeen saajista. Koska vastaamatta jättäneitä ole

niin monta, ei tutkimustuloksia voida pitää täysin yleistettävänä. Samoin avointen kysymyslomakkeiden vastausprosentti oli vain noin 33% eli vastaamatta jätti noin 67%. Sekään ei siis anna täysin luotettavaa kuvaa siitä, miten tiimit ajattelevat osallisuuden.

5 OSALLISUUS TAPIOLAN PÄIVÄKODISSA

5.1 Osallisuus arjen tilanteissa

Päivittäisissä arkitilanteissa aikuisten on helpointa ottaa lasten osallisuus huomioon.

Lapset pääsevät eniten vaikuttamaan parhaiten leikkiin ja ruokailuun.

Taulukko1. Osallisuuden toteutuminen leikissä

	Aina	Usein	Joskus	Harvoin	Ei koskaan
Lapset voivat määrittellä leikin aiheen ja sisällön	1	10	1	1	
Lapset valitsevat toiminnan aikuisen määrittelemistä vaihtoehdoista		8	5		
Lapset voivat halutessaan itsenäisesti piirtää, maalata ja askarrella	3	7	2	1	
Lapset voivat tuoda omia leluja päiväkotiin (muu kuin unilelu)			7	6	
Lapset saavat valita leikkikalut toimintaansa	1	8	3	1	
Aikuinen toimii leikin virittäjänä (lukemalla, välinein tms.)		7	5	1	
Leikin tai leikkivälineet voi jättää esille esim. seuraavaan päivään	1	2	5	4	1
Lapset leikkivät keskenään ilman aikuista	1	7	5		
Aikuinen osallistuu lasten leikkeihin tai peleihin		5	7	1	
Lapset voivat jatkaa toimintaansa haluamansa ajan		3	6	3	1
Lapsilla on mahdollisuus leikkiä toisen ryhmän lasten kanssa			10	3	
Aikuinen osallistuu ulkona tapahtuvaan vapaaseen leikkiin		1	8	4	
Lapset voivat halutessaan käyttää liikuntaleikkivälineitä	1	1	6	5	
Aikuinen tukee lasta leikkiin osallistumisessa (mm. arkaa, ylivilkasta)	7	4	1	1	

Lapsi saa useimmiten valita oman leikin aiheen ja sen sisällön. 10/13 vastaajaa oli valinnut kohdan usein ja 1/13 oli vastannut, että harvoin. 8 vastaajaa oli sitä mieltä, että useimmiten lapsi pääsee valitsemaan toiminnan aikuisen määrittelemistä vaihtoehdoista ja 5 oli sitä mieltä, että joskus. Suurimman osan (10/13) mielestä lapsilla on aina tai usein mahdollisuus itsenäisesti piirtää, askarrella tai maalata.

Muiden lelujen kuin unilelujen tuonti on ryhmissä vähäistä ja niitä saa tuoda päiväkotiin harvakseltaan (13/13). 9/13 mielestä lapset saavat aina tai usein valita leikkiinsä lelut, mutta 1/13 oli myös sitä mieltä, että lapsi saa valita harvoin leluja leikkiinsä. Aikuinen toimii usein (7/13) lukemalla tai muulla toiminnalla lasten leikin virittäjänä. Lapsilla on joskus (5/13) mahdollisuus jättää leikit kesken ja jatkaa niitä myöhemmin. Yhden mielestä tällaista mahdollisuutta ei ole koskaan ja 4/13 mielestä harvoin. Mutta yhden mielestä leikkien kesken jättäminen on mahdollista aina.

Lapset saavat usein leikkiä ilman aikuista (7/13), 1/13 mielestä lapset leikkivät aina ilman aikuista. Aikuinen osallistuu lasten leikkeihin tai peleihin hyvin (5/13 usein, 7/13 joskus). Lapset saavat jatkaa toimintaa haluamansa ajan joskus (6/13), vastauksia sai myös usein ja harvoin. Mutta 1/13 mielestä lapsilla ei ole koskaan mahdollista jatkaa toimintaa.

10/13 vastaajasta oli sitä mieltä, että lapsilla oli joskus mahdollisuus leikkiä muiden ryhmän lapsien kanssa. Aikuinen osallistuu joskus lasten kanssa ulkona vapaaseen leikkiin (8/13), osa oli sitä mieltä, että aikuinen osallistuu harvoin (4/13). Lapsilla on mahdollisuus käyttää liikuntavälineitä vapaasti joskus tai harvoin (11/13), kahden mielestä siihen oli mahdollisuus usein tai aina. Aikuinen tukee arkaa tai ylivilkasta lasta leikkiin osallistumisessa aina tai usein (11/13).

Taulukko 2. Lapsen osallisuus lepoaikaan

	Aina	Usein	Joskus	Harvoin	Ei koskaan
Lapsi voi itse valita unikaverin/unilelun yms.	8	1		3	
Lapsi voi valita koska nousee levolta	1	4	2	5	1
Lapsi voi valita, osallistuuko lepoaikaan				2	11

Lapsella on vastaajien mukaan aina mahdollisuus valita unikaveri (8/13), mutta muutama oli myös sitä mieltä, että unilelun valintaan saa vaikuttaa harvoin (3/13). 5/13 vastaajasta oli sitä mieltä, että lapsi voi useimmiten päättää koska nousee päiväunilta. 6/13 vastaajasta taas oli sitä mieltä, ettei lapsi voi siihen vaikuttaa. Lähestulkoon samaa mieltä oltiin siitä, että lapsella ei voi päättää osallistuuko lepoaikaan vai ei (11/13).

Taulukko 3. Lapsen osallisuus ruokailutilanteessa

	Aina	Usein	Joskus	Harvoin	Ei koskaan
Lapsi voi valita mitä juo ruokailussa	2	5	4	1	
Lapset voivat osallistua välipalalle "omaan tahtiinsa"	1		2	5	5
Lapsi voi valita annoskoon	9	3	1		
Lapsi voi valita milloin nousee ruokapöydästä pois			2	9	2
Lapsi voi valita, maistaako hän ruokaa	2	2	2	5	2
Lapsi saa jättää ruokaa	11	1	1		
Lapsi voi valita istumapaikkansa	2		5	3	3

Muutamien vastaajien mielestä lapsella on lähes aina mahdollista valita mitä hän juo ruokajuomana (7/13), mutta 5/13 oli sitä mieltä, että lapsi voi tehdä valinnan harvoin. Omaan tahtiin osallistuminen välipalalle on mahdollista harvoin (12/13). Tosin yksi vastaaja oli sitä mieltä, että siihen on aina mahdollisuus. Lapsella saa valita kuinka paljon, tai kuinka vähän syö ruokaa (12/13). Lapsi ei saa päättää milloin nousee ruokapöydästä (13/13). 9/13 vastaajasta oli sitä mieltä, että lapsi ei voi päättää maistaako ruokaa vai ei. 4/13 taas oli sitä mieltä, että on vapaus valita maistaako ruokaa. Suurin osa vastasi 11/13, että kaikkea ruokaa ei tarvitse syödä, vaan saa jättää. Lapsi saa valita istumapaikkansa kahden vastaajan mielestä, suurimman osan 11/13 mielestä lapsella ei ole mahdollista valita kenen vieressä istuu.

Taulukko 4. Lapsen osallisuus ulkoiluun ja WC-käynteihin

	Aina	Usein	Joskus	Harvoin	Ei koskaan
Lapsi voi vaikuttaa ulkovaatteiden määrään			4	7	2
Lapsi saa päättää laittaako kurahousut jalkaansa				4	9
Lapsi voi valita, käykö vessassa ennen ulkoilua, päivälepoa yms.	5	4	3	1	
Lapsi voi valita lähteekö ulos vai jääkö sisälle			2	6	5
Lapsi käy wc:ssä ilman aikuisen valvontaa		7	3	2	1

9/13 vastaajasta oli sitä mieltä, että lapsi ei pysty oikeastaan ollenkaan vaikuttamaan ulkovaatteiden määrään. Aikuinen päättää laittaako lapset kurahousut jalkaan vai ei. Siihen lapsella ei oikeastaan ole vaikutusvaltaa ollenkaan (13/13). Lapsella on mahdollisuus käydä vessassa aina kun haluaa 9/13 vastaajan mielestä. 4/13 oli kuitenkin vastannut, että lapsella ei ole oikeastaan ollenkaan päätäntä valtaa vessassa käymiseen. Lapsi voi käydä vessassa itsenäisesti useimmiten (7/13), mutta 3/13 vastauksesta siihen ei ole mahdollisuutta lähes koskaan.

Leikissä, ruokailuissa ja wc-käynneissä osallisuus näkyy parhaiten. Lapsi saa useimmiten valita oman leikin aiheen, lelut ja leikin sisällön. Aikuinen voi myös antaa vaihtoehtoja, joista lapsi valitsee toiminnan. Suurimman osan mielestä lapsilla on aina tai usein mahdollisuus itsenäisesti piirtää, askarrella tai maalata. Lapsilla on mahdollisuus käyttää liikuntavälineitä vapaasti joskus tai harvoin. Tämä on asia mitä pitäisi koko henkilöstön kesken pohtia, että saadaan lasten päivittäistä liikkumista lisättyä.

Lapsella ei ole päiväuniin vaikutusvaltaa oikeastaan ollenkaan, ainoastaan unikaverin voi valita itse. Jokaisen lapsen on ainakin mentävä sänkyyn ja levättävä tietty aika. Noin puolet vastaajista oli sitä mieltä, että lapsella on ruokailussa mahdollisuus valita mitä juo ruokajuomaksi ja saa päättää minkä verran syö. Mutta suurin osa vastasi, että lapsen on pakko maistaa ruokaa. Kaikkea ei kuitenkaan tarvitse syödä. Kehittämisen kohtia löytyy esimerkiksi siitä, että saako lapsi valita oman istumapaikkansa tai voiko nousta ruokapöydästä sitten kun on valmis. Myös ulospukemisessa voisi lapselle antaa enemmän päätös valtaa tai ainakin pohtia yhdessä tarvitaanko niitä kurahousuja jalkaan vai ei.

5.2 Lapsen osallisuus toimintaan sekä aikuisen toiminta

Taulukko 5. Lapsen osallisuus toimintaan ja ympäristöön.

	Aina	Usein	Joskus	Harvoin	Ei koskaan
Lasten ehdotukset muuttavat ryhmälle suunniteltua toimintaa		1	9	3	
Lapset voivat osallistua tulevan toiminnan suunnitteluun		2	7	2	2
Lapsella on halutessaan mahdollisuus jättäytyä pois toiminnasta			11	2	
Lapset voivat suunnitella ja toteuttaa erilaisia toimintoja ryhmälle		1	4	6	2
Lapset saavat vaikuttaa ryhmätilojen kalusteiden yms. järjestykseen			4	4	5
Leikkiin pääsyn kieltäminen on rangaistuksena ryhmässänne			1	5	7
Lapset voivat osallistua aikuisen kanssa toiminnan arvioimiseen		2	6	4	1

Lasten ehdotukset muuttavat ryhmän toimintaa joskus (9/13) ja joskus heillä on mahdollisuus suunnitella tulevaa toimintaa (7/13). Vastauksia sai tasaisesti myös, usein, harvoin ja ei koskaan. 11/13 vastaajan mielestä lapsilla on halutessaan mahdollisuus jäädä toiminnoista pois. Enemmistön mukaan (10/13) lapsilla on harvoin tai vain joskus mahdollisuus suunnitella tai toteuttaa ryhmälle erilaisia toimintoja. Yhden vastaajan mielestä siihen on mahdollisuus usein. Lapset eivät voi vaikuttaa ryhmän kalusteiden järjestykseen lähes ollenkaan 13/13 vastaajan mielestä. Oikeastaan kenenkään mielestä ei kielletä leikkiin pääsyä rangaistuksena (12/13). Toiminnan arvioimiseen lapset voivat osallistua aikuisen kanssa joskus tai harvoin (10/13).

Taulukko 6. Aikuinen osallisuuden mahdollistajana

	Aina	Usein	Joskus	Harvoin	Ei koskaan
Aikuinen pysähtyy kuuntelemaan lapsen asioita	3	10			
Aikuisen ohjaama toiminta tapahtuu pienryhmissä		11	2		
Aikuinen keskittyy havainnoimaan lasten välistä vuorovaikutusta	7	5	1		
Aikuisten keskittymättömyys, tekee montaa asiaa samaan aikaan	1	9	2	1	
Aikuisten tarve aikuiskontakteihin		7	6		

Aikuinen pysähtyy kuuntelemaan lapsen asioita kiitettävästi. Vastaajista kaikki 13/13 oli sitä mieltä, että aikuinen pysähtyy kuuntelemaan, joko aina tai usein. Pienryhmä toimintaa tapahtuu ryhmissä usein (11/13). 12/13 vastaajaa olivat sitä mieltä, että aikuinen havainnoi lasten välistä vuorovaikutusta aina tai usein. Suurin osa (10/13) vastaajista oli laittanut, että aikuinen keskittyy useasti monen asian tekemiseen samaan aikaan. Aikuisilla on usein tai ainakin joskus tarve päästä keskustelemaan toisen aikuisen kanssa (13/13).

Lasten ehdotuksia otetaan siis huomioon kiitettävästi ja heitä otetaan mukaan myös suunnittelemaan toimintaa. Toisaalta sitten taas vastattiin, että lapsella on harvoin tai vain joskus mahdollisuus suunnitella tai toteuttaa ryhmälle erilaisia toimintoja. Hienoa on, että vastaajien mukaan ketään ei pakoteta toimintaan mukaan, vaan on myös mahdollisuus jäädä seuraamaan. Uudessa vasussa korostetaan toimintaympäristöjen tärkeyttä ja sitä, että lapset pitäisi ottaa mukaan suunnittelemaan sitä. Kaikkien vastaajien mukaan, lapsi ei voi vaikuttaa ryhmän kalusteiden järjestykseen lähes ollenkaan. Tässä on siis yksi kehittämisen kohde. Tällä hetkellä lapset voivat osallistua toiminnan arviointiin harvemmin, ja se olisi yksi tärkeä paikka saada lasten ääni kuuluviin. Aikuinen pysähtyy kuuntelemaan lapsen asioita kiitettävästi ja pienryhmä toiminta on vakiinnuttanut aseman ryhmissä. Aikuinen havainnoi vastaajien mukaan lasten välistä vuorovaikutusta aina tai usein. Mutta kuitenkin suurin osa vastaajista oli kuitenkin sitä mieltä, että aikuinen keskittyy useasti monen asian tekemiseen samaan aikaan ja monesti aikuisilla on tarve päästä keskustelemaan toisen aikuisen kanssa.

5.3 Tiimien pohdintaa osallisuudesta

Toisen kyselyn tein avoimilla kysymyksillä, joihin oli tarkoitus vastata tiimin kanssa yhdessä. Työntekijäpulan ja ajan puutteen vuoksi lomakkeisiin vastasi vain 2/6 ryhmistä ja vastaukset ovat pelkästään lastentarhanopettajan näkemys osallisuudesta. Keskusteluille koko tiimin kesken ei löytynyt aikaa.

Molemmissa vastauspapereissa tuli hyvin ilmi lähes kaikki asiat, joita osallisuuden mahdollistamiseen tarvitaan. Kummassakin ryhmässä lapsia kannustetaan ja rohkaitaan saamaan äänensä kuuluviin. Osallisuuden kautta lapsi tuntee kuuluvansa johonkin, hänen itsetunto kehittyi sekä lapsi oppii tekemään päätöksiä ja valintoja, sekä ottamaan

vastauuta monista eri asioista. Lapset hyväksytään ryhmissä juuri sellaisina kuin he ovat. Lapsi saa valita onko mukana jossakin toiminnassa vai ei. Lapset saavat itse ehdotella toimintoja ja joitakin asioita myös päättää, arvioida ja kehittää.

Lapsi tuntee olevansa osa yhteisöä. Hän saa valita tekeekö vai eikö ja hyväksytään sellaisena kuin on. (V 1)

Lapsi saa itse ehdottaa jotakin. Saa itse päättää tietyistä asioista, saa itse arvioida ja kehittää toimintaa tai asioita. (V2)

Lapsi saa äänensä kuuluviin ja tuntee kuuluvansa mukaan. Itsetunto kehittyy. Ottaa aktiiviseksi kansalaiseksi kasvamisen ensiaskeleita. (V 1)

Lapsi oppii tekemään päätöksiä ja kantaa vastuuta. (V 2)

Molemmissa myös korostettiin pienryhmän tärkeyttä siinä, miten lasten osallisuus saadaan parhaiten esille. Vastauksissa ehdotettiin esimerkiksi lastenkokouksien pitämistä, sekä äänestämistä. Tärkeänä pidettiin pedagogisen tiedon ja taidon pitämistä ajan tasalla ja etenkin tiedon lisäämistä osallisuuden suhteen. Pienryhmissä lapset saavat paremmin äänensä kuuluviin ja myös hiljaisemmat lapset uskaltavat kertoa mielipiteitään. Pienessä ryhmässä on myös aikaa kuunnella jokaista lasta.

Ujot ja hiljaisimmat lapset vapautuvat pienessä ryhmässä helpommin ja saavat äänensä kuuluviin. (V 1)

Pienryhmässä voi kuulla joka ikinen lapsi. Kiinnostus säilyy. (V 2)

Lapset mahdollisuuksien mukaan suunnitteluun esim. säännöllisten lastenkokouksien kautta. (V 1)

Tarvitaan ajantasaista pedagogiikan tietoa ja taitoa, yleissivistystä. Tietoa lapsen psykologiasta ja pedagogiikasta. (V 2)

Tarvitaan tietoa siitä, mitä osallisuus käytännössä tarkoittaa (ei vain osallistumista), sekä lasten tuntemista (esim. havainnointi, leikkeihin osallistuminen) ja yksilöllistä huomioimista. -aikaa! (V 1)

Vastauksien mukaan osallisuuden vahvistamisessa mietityttää eniten se, että muistetaan ettei osallisuus tarkoita lapsijohtoisuutta. Vastauksissa pohdittiin myös sitä, että onko aikuisilla oikeasti aikaa kuunnella tai halua kuulla lapsia. Lapset ovat etenkin saaneet vaikuttaa ruokailutilanteissa, leikissä, muissa toimintatuokioissa, mutta myös ryhmän viihtyvyydessä.

Tärkeää muistaa, ettei lasten osallisuus ja lapsilähtöisyys kuitenkaan tarkoita lapsijohtoisuutta. Onko aikaa aidosti kuunnella/kuulla lapsia? Tasa-puolisuus? Osa-aikaiset lapset ("puolikkaat" eivät todellisuudessa ole puolikkaita vaan ihan kokonaisia lapsia.) (V 1)

Lapset saavat itse valita leikin ja leikkikaverin. Saavat päättää kuinka paljon syövät ruokaa. Ovat saaneet vaikuttaa ryhmän viihtyvyyteen (kuvat, koristelut, eskarikaapin sisältö). (V 2)

Lapset saavat vaikuttaa ruokailutilanteissa, jumpassa, muskarissa ja leikeissä, sisäpukeutumisessa, askarteluissa. (V 1)

Lasten aloitteita kirjoitetaan ylös, kuunnellaan ja huomioidaan niin, että lapsi tietää tulleensa kuulluksi. Mahdollisuuksien mukaan aloitteita myös toteutetaan tai sitten kerrotaan miksi jotakin asiaa ei voida tehdä. Ryhmissä on jo olemassa lasten osallisuutta tukevia sääntöjä ja toimintatapoja, mm. äänestys ja ideoiden kokoaminen tiettyyn paikkaan.

Kuunnellaan ja huomioidaan niin, että lapsi tietää tulleensa kuulluksi. Mahdollisuuksien mukaan toteutetaan tai selitetään miksei voida toteuttaa. (V 1)

Kirjoitetaan ylös. Piirretään kuvia mihin idea mahtuu. (V 2)

Päivärytmi, turvallisuuteen liittyvät säännöt. (V 1)

Jokainen voi ehdottaa, kaikki kuuntelevat. Äänestetään, enemmistö voittaa. (V 2)

Toisen vastaajan mielestä Tapiolan päiväkodissa lasten osallisuus on vielä hyvin alkuvaiheessa. Molemmat vastaajat näkivät esteenä lasten osallisuudelle juurikin kiire, lasten ja aikuisten vaihtuvuus sekä resurssien ja työntekijöiden puute.

Kiire, resurssien puutteet (työntekijät). (V 2)

Kiire, resurssipula. (V 1)

On vielä ihan alkuvaiheessa, mutta kehittyy koko ajan. (V 2)

Miten on mahdollista toteuttaa, kun jatkuva kiire, resurssi pula, aikuiset ja lapset vaihtuu? (V 1)

Kyselyn vastauksien pohjalta voidaan lähteä pienin askelin kehittämään Tapiolan päiväkodin osallisuutta eteenpäin. Se vaatii aikuisilta aikaa, sitoutumista, omien toimintatapojen ja ajatusten refleктоimista, sekä vähän myös heittäytymistä ”tuntemattomaan”. Jokainen työntekijä ajattelee osallisuudesta eri lailla, joten tarvitaan paljon keskustelua tiimien ja koko päiväkodin henkilökunnan kesken, jotta saadaan luotua yhteiset toimintatavat. Yhdessä Vasu-koulutuksessa sanottiin, että ”Mikään ei muutu, jos kukaan ei suutu”, joten kompromisseja joudumme varmastikin tekemään.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksen vastauksista voidaan todeta, että lapsilla on ryhmissä jonkin verran vaikutusvaltaa omiin asioihin. Paljon on silti parannettavaa ja kehitettävää. Tuloksista ei pysty sanomaan, miten missäkin ryhmässä toimitaan, sillä vastaukset ovat jokaisen työntekijän henkilökohtaisia kokemuksia ja omia toimintatapoja. Joku toinen aikuinen samassa ryhmässä voi toimia aivan eri lailla kuin joku toinen. Monissa vastauksissa oli hajontaa aika paljon. Tulevaisuudessa jokaisen tiimin pitäisi keskustella, että miten lasten osallisuutta ryhmissä voitaisiin edistää. Keskustelua tulisi käydä myös koko päiväkodin henkilökunnan kesken, jotta kaikissa ryhmissä toimittaisiin jonkin verran samalla lailla.

Tuloksien perusteella näyttää siltä, että ryhmissä on jo vähän osallisuutta. Tutkimuksesta ei kuitenkaan voida sanoa, että mahdollistaako aikuinen lapsen osallisuutta tietoisesti vai tiedostamatta. Pääasiassa lapsilla on suurin päätösvalta leikissä. Lapsen osallisuus leikissä näkyy eniten siinä, että lapsi saa vapaassa leikissä valita itselleen leikin, lelut ja leikkikaverinsa. Leena Turjan (2016) mukaan lapsilla on eniten vaikutusvaltaa sellaisiin asioihin, joihin ei ole tiukkoja sääntöjä tai toimintatapoja. Etenkin retkiin, toimintatuokioihin ja muihin luoviin toimintoihin. (Turja, 2016, 46.)

Lepohetkeen osallistuminen ei vastauksista päätellen ole millään lailla lapsien päätäntä vallassa. Päiväkodissamme on sääntönä, että jokaisen lapsen pitää osallistua lepothetkelle ja vähintään kuunnella satu, jonka jälkeen voi nousta. Unikaveri saa olla aina mukana, ja lapsi tuo sen yleensä kotoa mukanaan. Tässä kohdassa olisi voinut vielä kysyä, että saako lapsi päättää nukkuuko päiväunet jokin vaate päällään, vai ei. Ruokailuissa suurimmaksi osaksi lapsi saa halutessaan jättää ruokaa, samoin valita kuinka paljon ruokaa haluaa syödä. Lapset saavat vaikuttaa annoskokoon, joko ottamalla itse tai vastamalla ”vähän tai paljon”. Kaikkea ei tarvitse syödä, mutta maistaa täytyy. Jotta lapselle kehittyisi myönteinen suhde ruokailuun häntä ei saa ruokailussa pakottaa. Mielenkiintoista oli huomata, että ruokajuoman suhteen valinnanvaraa annetaan vähemmän. Muutosta pitäisi saada siihen, että lapset voisivat nousta pöydästä ruokailun jälkeen.

WC-käynneissä lapsi pystyy itse päättämään suhteellisen paljon. Mielestäni pitäisikin pyrkiä pois ”ryhmäpissatuksista” ja opettaa lapsia tunnistamaan hädäntunteen ja käymään vessassa silloin, kun tarve on. Ulos pukemisessa lapsen osallisuus ei näy kovin-kaan paljoa, mm. kurahousujen pukemisessa ei anneta valinnan varaa. Vastausten mukaan ulkovaatteiden pukemisessa voidaan joskus kysyä lasten mielipidettä. Luulen, että useimmiten ajatellaan, että lapsella ei ole kykyä arvioida mikä määrä vaateita on sopivasti ja mikä liian vähän. Vastauksista käy myös ilmi, että lapsi ei voi päättää haluaako jäädä sisälle, jos muut lähtevät ulos tai toisin päin. Jos lapsella on joku juttu kesken, eikä halua lähteä ulos, niin sitten asiat pitäisi järjestää niin, että lapsi pystyisi jäämään sisälle tekemään/leikkimään asiansa loppuun. Tämä vaihtoehto edellyttää kuitenkin sitä, että henkilökuntaa on riittävästi paikalla. Monesti asiat ovat kuitenkin järjestelykysymyksiä ja aikuisen pitäisi muistaa, että me olemme päiväkodissa lapsia varten ja lapset tulevat aina ensin.

Toimintaan vaikuttamisessa lasten osallisuus näkyy hyvin vähän. Siinä on vielä paljon kehitettävää ja lapset pitäisikin ottaa mukaan jo suunnitteluvaiheessa. Lapset lähinnä osallistuvat toiminnan toteuttamiseen, mutta heidät täytyisi ottaa mukaan myös toiminnan arvioimiseen. Toisille lapsille pelkkä osallistuminen on jo riittävää, mutta lasten tulisi voida olla toimintaprosessien kaikissa vaiheissa. (Turja, 2016, 50.) Oppimisympäristö on tärkeä lasten kannalta ja siitä pitäisikin tehdä lapsia kiinnostava ottamalla heidät mukaan suunnittelemaan ja järjestämään. Aikuiset tekevät monia asioita omasta näkökulmastaan, mutta eivät kysy lapsien mielipiteitä. Esimerkiksi ruokailutilassa voisi lapsilta kysyä miten pöydät voisi laittaa tai sitten voitaisiin yhdessä pohtia, miten lapset haluisivat laittaa omat työnsä esille. Myöskin leikkinurkkausten suunnitteluun ja järjestämiseen lapset on helppo ottaa mukaan. Toiminnan arvioiminen on tärkeä asia ja on hienoa, että sitä jonkin verran ryhmissä toteutetaan. Lasten itsearviointia täytyisi paljon kehittää.

Aikuisilla on selkeästi liian usein tarve olla aikuiskontaktissa tai sitten aikuiset tekevät montaa asiaa samaan aikaan. Aikuisten on vaikea havainnoida tai pysähtyä kuuntelemaan lapsia, jos eivät ole aidosti tilanteissa läsnä. Vaikka lapsilla on menossa hyvät leikit, mihin he eivät tarvitse aikuisen ohjausta, niin aikuisen pitäisi pysähtyä havainnoimaan lasten toimintaa. Liian usein toinen aikuinen keskeytetään, jonkin syyn takia, jos hän on lasten kanssa toimintatuokiossa. Silloin ei kunnioiteta ja arvosteta lasta ja hänen

aikaansa aikuisen kanssa. Harvoin on kuitenkaan kyse niin kiireellisestä asiasta, etteikö se voisi hetken odottaa.

Tärkeää on muistaa, että aikuinen mahdollistaa lasten osallisuuden ja lasten osallisuuden toteutuminen kiinni siitä, miten aikuisella on aikaa ja halua kohdella lasta. Jotta osallisuutta voidaan toteuttaa, niin se vaatii kasvattajalta jatkuvaa oman toiminnan ja ajattelutavan tarkastelua arjen päivittäisissä kasvatustilanteissa. Osallisuus merkitsee kaikille kasvattajille eri asioita, eikä kaikille ole myöskään ihan selvää se, mitä osallisuuden edistämisen käytännöt lopulta kasvatustyön arjessa ovat. Osallisuus vaatii todella paljon tiimityötä ja yhteisiä keskusteluja. Niiden pohjalta sovitaan tietyt linjat ja säännöt, joihin jokainen sitoutuu. Jotta osallisuus voi oikeasti mahdollistua tarvitaan riittävää ja pysyvää henkilökuntaa.

7 POHDINTA

Osallisuutta mietittäessä tulisi etenkin muistaa se, että aikuisen tulee aidosti ja oikeasti kuunnella. Osallisuus on vapaaehtoista, kenenkään ei ole pakko osallistua. Lapsilla pitää olla mahdollisuus kieltäytyä osallistumisesta ja osallisuudesta. Aito osallisuus vaatii tunnetta osallisuudesta. Osallisuuden mahdollistaminen on elämässä tarvittavien yhteistyö- ja neuvottelutaitojen oppimisen mahdollistamista. Kasvattaja voi omalla toiminnallaan estää tai mahdollistaa lapsen osallisuuden.

Tässä opiskelujen aikana on joutunut todella paljon pohtimaan sitä, millainen itse on ja millainen haluaisi olla. Paljon olen miettinyt omaa kasvuani. Oma käsitykseni varhaiskasvatuksesta/päiväkotimaailmasta on muuttunut valtavasti. Sen ajan mitä olen päiväkodissa ollut töissä, olen pohtinut sitä, miksi jokaisessa päiväkodissa tehdään kaikki asiat lähestulkoon samalla tavalla. Opiskelujen ansiosta olen saanut paljon enemmän varmuutta työhöni lastentarhanopettajana ja olen pystynyt tiimissäniikin kyseenalaistamaan erilaisia toimintatapoja. Olen myös oppinut pyytämään perusteluja. Päiväkodissa on paljon sellaisia sääntöjä, joita kielletään tekemästä, vaikka oikeasti niille ei löydy kunnollisia perusteluja.

Olen myös huomannut, että kuinka paljon työssä oikeasti tarvitaan kasvatustietoisuutta, jotta voi sensitiivisesti tukea lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista. Kasvattajina meidän pitää pystyä huomioimaan lasten erilaisuudet, sekä eri kehitystasot, mutta huomioon pitää ottaa myös lasten erilaiset kiinnostuksen kohteet. Ei voida olettaa, että kaikki tykkäävät tehdä aina samoja asioita. Jotta lastentarhanopettajana osaa toteuttaa laadukasta varhaiskasvatusta, minun pitää osata tunnistaa oma arvomaailma, arvioida omia asenteita ja arvoja, sekä oman toiminnan lähtökohtia. Mutta pitää osata myös kehittää omaa toimintaa. Kasvattajan tärkein tehtävä kohti lapsen osallisuutta, on ymmärtää, että osallisuuden toteutuminen luo perustan yksilön myöhemmälle osallisuudelle ja hyvinvoinnille. Lapset oppivat osallisuuden kautta yhteiskunnallisia taitoja, sillä yhteiskunnassa tarvitaan aktiivisia ja osaavia, itsenäisesti ajattelevia ihmisiä.

Itse koen, että pienryhmätoiminta on todella tärkeää varhaiskasvatuksessa. Lapsia pystyy havainnoimaan paljon paremmin, kun on vähän lapsia ja lapsien on helpompi toimia pienessä ryhmässä, sekä jokainen lapsi tulee varmasti huomioitua. Pienryhmässä oppii

tuntemaan lapsia paljon paremmin ja samalla pystyy näkemään myös sanattomia viestejä. Pitäisi muistaa, että vaikka lapset joskus käyttäytyvätkin häiritsevästi ja huonosti, niin kaiken takana on kuitenkin lapsi, joka on arvokas. Lasten pitää antaa tulla nähdyksi omana itsenään. Pienryhmiin jakaminen on tärkeää, jolloin tietty aikuinen vastaa oman pienryhmänsä lapsista ja niin edelleen. Sitä tarvitaan ehdottomasti lisää. Kasvattajan ollessa ainoana aikuisena lasten kanssa, hänen huomionsa kiinnittyy yleensä paremmin juuri lapsiin, eikä häiriötekijöitä synny aikuisten välisestä keskustelusta. Kasvattajat jakavat yleensä itse pienryhmät, mutta pienryhmiä voisi jakaa lasten kiinnostusten mukaan.

Lasten osallisuuden toteutuminen on viime kädessä kiinni siitä, miten aikuisella on aikaa ja halua kohdella lasta. Tärkeää on myös, että kasvattaja on läsnä lasten leikissä ja on mallina lapsille, myös leikin lopettamisvaiheessa ja tavaroiden paikalleen järjestämisessä. Kädentaidoissa jokaisen kasvattajan pitäisi muistaa, että lopputuotos ei ole tärkein, vaan prosessi ja luomisen ilo. Meidän tehtävä on tarjota aikaa ja materiaalia, välineitä ja opastaa, mutta antaa lapselle rauha toteuttaa omalla tavallaan.

Varhaiskasvatuksessa on asioita, joihin varhaiskasvattajat eivät voi vaikuttaa. Tällaisia ovat lasten ikä, ryhmien koot ja lasten lukumäärä. Nämä vaikuttavat päivähoidon arkeen ja varhaiskasvattajien kykyyn hallita kokonaisuutta. Työhön liittyy myös suunnittelua, sillä varhaiskasvatus on tavoitteellista toimintaa. Perinteisesti suunnittelusta on vastannut lastentarhanopettaja yhdessä lastenhoitajien kanssa. Uuden osallisuutta korostavan näkökulman mukaan myös asiakkaan, varhaiskasvatuksessa tällä tarkoitetaan perheitä ja heidän lapsiaan, toiveet ja mielipiteet tulisi huomioida. Osallisuuden myötä lapsille syntyy tunne yhteenkuuluvuudesta. Yhdessä tekeminen on osallisuuden ydin.

Kasvattajan tulisi kaiken kiireen ja arjen keskellä kehittää ja toteuttaa toimintatapoja lasten kasvun ja kehityksen parhaaksi. Toiminnan tulisi olla suunniteltua ja tavoitteellista. Toimintatapojen tulisi olla harkittuja ja pedagogisesti perusteltuja. Lapsia havainnoimalla ja kuulemalla kasvattajat saavat tärkeää tietoa lapsista, heidän mielenkiinnon kohteistaan ja tarpeistaan, joiden tulisi olla toiminnan ja suunnittelun lähtökohtana. Kaikkia sitovat ammattieettiset periaatteet, joihin kuuluu myös oman työn ja ammattitaidon jatkuva kehittäminen.

Varhaiskasvatuksen laadun kehittäminen ei etene ilman henkilöstön osallisuutta, tunnetta siitä, että työyhteisön jäsenenä pystyy vaikuttamaan sekä omaa työtä että työyhteisön toimintaa koskeviin ratkaisuihin ja päätöksiin. Lapsen osallisuutta koskevan tietoisuuden lisääntymisen myötä varhaiskasvatuksen parissa työskentelevillä koko ajan paremmat mahdollisuudet oman työnsä arviointiin ja kehittämiseen. Työyhteisön pitäisi olla organisaatio, joka voi oppia kokemuksista ja virheistä.

8 LÄHTEET

Heikka, J., Hujala, E. & Turja, L. 2009. Arvioinnista opiksi. Havainnointi, arviointi ja suunnittelu varhaispedagogiikassa. Vantaa: Printel

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu – Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsijärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 1998. Tutki ja kirjoita (3.–4.painos). Tampere: Tammer-Paino Oy

Järvinen, K. & Mikkola, P. 2015. Oletko sä meidän kaa? Näkökulmia osallisuuteen ja yhteisöllisyyteen varhaiskasvatuksessa. Helsinki. Pedatieto Oy.

Kalliala, M. 2009. Kato mua! Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa? Helsinki. Gaudeamus.

Kalliala, M. 2012. Lapsuus hoidossa? Aikuisen päätökset ja lasten kokemukset päivähoidossa. Helsinki. Gaudeamus.

Kanninen, K. & Sigfrids, A. 2012. Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin. Juva. PS-kustannus.

Karlsson, L. 2005. Sadutus. Avain osallistavaan toimintakulttuuriin. Keuruu: PS-kustannus.

Koivunen, P-L. 2009. Hyvä päivähoido. Työkaluja sujuvaan arkeen. Juva. PS-kustannus

Kronqvist, E-L. 2016. Varhaispedagogiikan kehityspsykologinen perusta. Teoksessa Hujala, Eeva–Turja, Leena (toim.): Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS – kustannus.

Lipponen, L. 2016. Tutkiva oppiminen varhaispedagogiikassa. Teoksessa Varhaiskasvatuksen käsikirja, toim. Hujala, E. & Turja, L. Jyväskylä: PS-kustannus.

Marjanen, P, Marttila, M, Varsa, M. 2013. Pienten piirissä: Yhteisöllisyyden merkitys lasten hyvin voinnille. PS-kustannus

Nurmi, S. & Rantala, K. 2011. Näyn ja kuulun. Lapsen etu ja osallisuus. Helsinki. Lasten Keskus Oy.

Ojala, M. 2015. Varhaiskasvatus, esiopetus ja koulun alku lapsen oppimisen ja kehittymisen näkökulmasta. Helsinki. Unigrafia Oy.

Roos, P. 2016. Mitä kuuluu? Lapsen kertomukset ja osallisuus päiväkotiarjessa. Vaasa. Waasa Graphics Oy.

Suomen perustuslaki 1999/731. Viitattu 25.3.2017./ <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Turja, L. (2016). Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa E. Hujala, & L. Turja (Eds.), Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva. PS-kustannus.

Varhaiskasvatuslaki 1973/36. Viitattu 25.3.2017. [Http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. Viitattu 30.3.2017.
http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf

Vilpas, B. & Tast, S. 2011. Osallisuutta ja näkkileipää. Kehittämisen ja käytännön tutkimuksen rajapinnalla. Löytöretkellä osallisuuteen. Kehittämistä ja tutkimista päiväkodin arjessa II.

Yleissopimus lapsen oikeuksista 1989. Unicef. Verkkodokumentti. <<https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>>. Luettu 24.2.2017.

LIITTEET

Liite 1. Saatekirje

TAPIOLAN PÄIVÄKODIN TYÖNTEKIJÖILLE

Teen opinnäytetyötä lasten osallisuudesta Tampereen ammattikorkeakouluun ja valmistun tämän kevään aikana lastentarhanopettajaksi. Teen laadullista opinnäytetyötä, johon kuuluu työntekijöille ja tiimeille kyselylomake, sekä teen materiaalipaketin koskien lasten osallisuutta varhaiskasvatuksessa. Tavoitteena on lisätä henkilökunnan teoretietoaa osallisuudesta, laittaa ihmiset pohtimaan omia työskentelytapojaan sekä virittää keskustelua lasten osallisuudesta kaikkien päiväkodin työntekijöiden kesken.

Jaan kyselylomakkeet tammi -helmikuun aikana. Käykää keskustelua tiimeissä helmikuun alussa ja helmikuun puolessa välissä keskustellaan yhteisesti koko henkilökunnan kesken.

Ystävällisin terveisin

Katja Tiittanen

Liite 2. Kyselylomake työntekijöille

Vastaa kysymyksiin rastilla (X) niin kuin omasta mielestäsi koet asioiden olevan tällä hetkellä ja laita ympyrä (O) niin kuin toivoisit niiden olevan.	Aina	Usein	Joskus	Harvoin	Ei koskaan
<i>Lapset voivat määritellä leikin aiheen ja sisällön</i>					
<i>Lapset valitsevat toiminnan aikuisen vaihtoehdoista</i>					
<i>Lapset voivat itsenäisesti piirtää, maalata, askarrella</i>					
<i>Lapsi saa päättää laittaako kurahousut jalkaansa</i>					
<i>Aikuinen havainnoi lasten välistä vuorovaikutusta</i>					
<i>Lapsi voi vaikuttaa ulkovaatteiden määrään</i>					
<i>Lapsi voi itse valita unikaverin/unilelun yms.</i>					
<i>Lapsi voi valita koska nousee levolta</i>					
<i>Lapsi voi valita, osallistuuko lepoaikaan</i>					
<i>Aikuisen ohjaama toiminta tapahtuu pienryhmissä</i>					
<i>Lapset voivat osallistua välipalalle "omaan tahtiinsa"</i>					
<i>Lapsi voi valita lähteekö ulos vai jääkö sisälle</i>					
<i>Lapsi käy wc:ssä ilman aikuisen valvontaa</i>					
<i>Lapset saavat valita leikkikalut toimintaansa</i>					
<i>Aikuisten tekee montaa asiaa samaan aikaan</i>					
<i>Lapsi voi valita mitä juo ruokailussa</i>					
<i>Lasten ehdotukset muuttavat suunniteltua toimintaa</i>					
<i>Aikuinen pysähtyy kuuntelemaan lapsen asioita</i>					
<i>Aikuinen toimii leikin virittäjänä esim. lukemalla</i>					
<i>Leikin tai leikkivälineet voi jättää esille</i>					
<i>Lapset voivat jatkaa toimintaansa haluamansa ajan</i>					
<i>Aikuisella on tarve aikuiskontakteihin</i>					
<i>Aikuinen osallistuu ulkona tapahtuvaan leikkiin</i>					
<i>Lapset voivat halutessaan käyttää liikuntavälineitä</i>					
<i>Aikuinen tukee lasta leikkiin osallistumisessa</i>					
<i>Lapsi voi valita annoskoon</i>					
<i>Lapsi voi valita milloin nousee ruokapöydästä pois</i>					
<i>Lapsi voi valita, maistaako hän ruokaa</i>					
<i>Lapsi voi valita istumapaikkansa</i>					
<i>Lapsi saa jättää ruokaa</i>					
<i>Lapset leikkivät keskenään ilman aikuista</i>					
<i>Aikuinen osallistuu lasten leikkeihin tai peleihin</i>					
<i>Lapsi voi valita milloin käy vessassa</i>					
<i>Lapset voivat osallistua tulevan toiminnan suunnitteluun</i>					
<i>Lapsella on mahdollisuus jättäytyä pois toiminnasta</i>					
<i>Lapset voivat suunnitella ja toteuttaa toimintoja ryhmälle</i>					
<i>Lapset voivat tuoda leluja päiväkotiin (muu kuin unilelu)</i>					
<i>Lapset saavat vaikuttaa tilojen kalusteiden järjestykseen</i>					
<i>Leikkiin pääsyn kieltäminen on ryhmässä rangaistuksena</i>					
<i>Lapsilla on voi leikkiä toisen ryhmän lasten kanssa</i>					
<i>Lapset voivat osallistua aikuisten kanssa toiminnan arvioimiseen</i>					

Liite 3. Kyselylomake tiimeille

TIIMIN AJATUKSIA OSALLISUUDESTA:

Keskustelkaa osallisuudesta ja vastatkaa tiimin kanssa alla oleviin kysymyksiin

Mikä on mielestänne päiväkodin tärkein tehtävä?

Mitä asioita haluaisitte muuttaa lasten osallisuudesta päiväkodin toiminnassa?

Missä tilanteissa ryhmänne lasten osallisuus selvästi näkyy?

Millä tavalla ryhmässänne voitaisiin kehittää aikuisten ja lasten vuorovaikutusta?

Miten ryhmänne lasten keskinäistä vuorovaikutusta voitaisiin kehittää?

Mitkä asiat estävät ryhmässänne lasten kuulemista?

Miten ryhmässänne huomioidaan lapsilta tulevia aloitteita?

Miten ja millaiseen päätöksentekoon ryhmän lapset voivat osallistua?

Millaiset säännöt tukevat tai rajoittavat lasten osallisuutta ryhmässänne?

Miten olette vähentäneet kiirettä lapsiryhmässänne?

Millaista toimintaa lapset ovat ryhmässänne itse kehitellä ja ideoida?

Minkälaisia sääntöjä tai ohjeita ryhmässänne on laadittu yhdessä lasten kanssa?

Millaisissa tilanteissa lapset ovat saaneet ryhmässänne vaikuttaa asioihin?

Minkälaisista asioista lapset voivat mielestänne päättää?

Millaiset asiat mietityttävät, kun lasten osallisuutta halutaan päiväkodeissa vahvistaa?

Kiitos vastauksista!